

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ОРШАНСЬКИЙ Леонід Володимирович

УДК 378:371.13.036 (043.3)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
СИДОРЕНКО Віктор Костянтинівич,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри трудового навчання і креслення.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
дійсний член АПН України
ЗЯЗЮН Іван Андрійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих АПН України, директор;

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
КУЗЬ Володимир Григорович,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, завідувач кафедри
дошкільної педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, професор
ГУРЕВИЧ Роман Семенович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, директор інституту
математики, фізики і технологічної освіти.

Захист відбудеться 14 травня 2009 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 09 квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова України як правової демократичної держави, трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці та соціальній сфері, потребують підготовки висококваліфікованих фахівців для всіх галузей народного господарства, орієнтуючи її головним чином на творчий характер майбутньої професійної діяльності. У цьому контексті важливою є модернізація національної вищої школи, зокрема системи технологічної освіти, трудового й художньо-естетичного виховання студентської молоді. Тут важливо запропонувати якісно нові підходи до підготовки висококваліфікованих спеціалістів у системі вищої педагогічної освіти, формування нового покоління вчителів трудового навчання. Учені-педагоги докладають чимало зусиль для розв'язання цієї проблеми, однак практика свідчить, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та шляхи його реалізації ще недостатньо сприяють формуванню у них національної самосвідомості, необхідного рівня знань і вмінь, розвитку творчих якостей особистості, тому потребують удосконалення відповідно до суспільних вимог та потреб сучасної школи.

Входження України до європейського освітнього простору, оновлення змісту фахової підготовки вчителів трудового навчання мають глибинний характер і потребують розв'язання проблем становлення та розвитку педагога, який усвідомлює свою професійну відповідальність, є людиною культури, яка не лише інформує, а й активно впливає на духовний розвиток тих, кого навчає і виховує. Тому у вищих педагогічних навчальних закладах (ВПНЗ) домінантою навчально-виховного процесу стає підготовка вчителя-творця, вчителя-вихователя, спроможного вийти за межі навчального предмету, стати для учнів своєрідним транслятором національної культури і духовних традицій українського народу.

Збереження духовно-культурної спадщини, відродження етнічних традицій і встановлення історичної справедливості є головними чинниками становлення української нації. Усе це вимагає усвідомлення власного минулого, розкриття витоків нашої духовності, відкриття творчих горизонтів і встановлення їх місця, об'єктивної значущості у вселюдському, планетарному аспектах. Водночас, на відміну від української пісні та мови, де пісні відведено перше місце в світі, а мову зараховано до трьох найкрасивіших мов людства, така яскрава складова творчої спадщини, як декоративно-ужиткове мистецтво досі зазнає відчутних труднощів у час глобалізаційних процесів, притаманних сучасному соціально-економічному світові. Сприяти відродженню і розвитку декоративно-ужиткового мистецтва має талановита студентська молодь, віддана власному народові і вчительському покликанню. Вчителі трудового навчання мають широкі можливості для створення художньо-трудоного освітнього середовища, що зберігатиме і розвиватиме духовно-культурне надбання нації та транслюватиме його наступним поколінням.

Донедавна декоративно-ужиткове мистецтво, що впродовж багатьох віків набуло світового значення, було зумисне нівельоване як меншовартісне. За умов імперського українофобства, тотального знищення або спотворення годі було й казати про його відродження і популяризацію. Така державна політика призвела до майже повної відсутності в галузі освіти відповідних фахівців. Сучасна школа потребує вчителів трудового навчання з широким філософським мисленням і глибокими духовними якостями, які володіють різними видами народного мистецтва, інтегрованими знаннями історичного, етнологічного, художнього, технологічного, психолого-педагогічного та методичного характеру, комплексними художньо-трудовими вміннями, мають розвинуті творчі здібності і високу національну самосвідомість. З іншого боку, подальший розвиток декоративно-ужиткового мистецтва, народних традицій, звичаїв та обрядів значною мірою залежить від якісної підготовки цієї категорії педагогічних працівників.

Розробка освітньої парадигми становлення майбутнього вчителя трудового навчання в умовах формування національної системи вищої педагогічної освіти потребувала вивчення широкого кола проблем. Серед них: філософії освіти (В. Андрущенко, В. Бех, І. Зязюн, С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, В. Лутай, М. Михальченко, В. Огнев'юк, В. Скотний та ін.), стратегічних напрямів і моделей сучасної педагогічної освіти (І. Бех, В. Бондар, В. Галузинський, Б. Гершунський, С. Гончаренко, Н. Дем'яненко, М. Євтух, В. Загвязінський, В. Майборода, С. Максименко, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ін.), теорії розвивального навчання (Дж. Гілфорд, В. Давидов, Л. Занков, Б. Ельконін, І. Лернер, М. Махмутов та ін.), теорії професійної готовності до педагогічної діяльності (О. Абдулліна, А. Алексюк, В. Гриньова, Н. Кузьміна, О. Мороз, Н. Тализіна та ін.), моделей розвитку особистості вчителя у процесі професійної підготовки (В. Беспалько, В. Кузь, Н. Ничкало, В. Семиченко, С. Сисоєва та ін.), а також стандартів і напрямів професійної підготовки вчителя для освітніх галузей „Естетична культура” (Л. Архангельський, І. Каневська, Г. Падалка, Г. Разумна, О. Рудницька, О. Шевнюк, О. Щолокова, Б. Юсов та ін.) та „Технологія” (А. Вихрущ, Р. Гуревич, В. Гусєв, Й. Гушулей, О. Коберник, М. Корець, Г. Левченко, В. Мадзігон, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.).

Аналіз результатів теоретичних напрацювань і практичних досягнень у системі підготовки вчителів трудового навчання дозволив виявити низку суперечностей між такими складовими:

- усвідомленням важливості гуманізації вищої педагогічної освіти, спрямуванням навчального процесу на розвиток творчої особистості і виховання національної самосвідомості та відсутністю відповідних теоретико-методичних засад і науково-методичного інструментарію;

- акцентуванням суспільної думки на потреби особистості у самовдосконаленні, розвитку її творчих можливостей, необхідності створення умов особистісного і професійного зростання та реаліями підготовки вчителів трудового навчання у ВПНЗ,

домінуванням репродуктивних методів, які ґрунтуються здебільшого на когнітивних способах пізнання;

– змінами у змісті художньо-трудової діяльності студентів з урахуванням творчого потенціалу та недостатнім рівнем його використання;

– потребою суспільства у педагогах зі сформованою системою усвідомлених національних цінностей та відсутністю для цього науково обґрунтованих педагогічних умов;

– якістю професійної підготовки вчителів трудового навчання та відсутністю всебічного аналізу дидактичних підходів до підготовки цієї категорії педагогічних працівників для національної школи.

Подолання названих суперечностей передбачає:

– обґрунтування концептуальних засад художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання;

– визначення науково обґрунтованих педагогічних умов становлення творчої особистості у процесі художньо-трудової діяльності;

– розробку педагогічної моделі художньо-трудової підготовки учителів трудового навчання та педагогічної технології, здатної її реалізувати.

Виявлена соціально-педагогічна важливість проблеми художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання, недостатній рівень її наукової розробки, потреба використання досвіду народної педагогіки та національної духовно-культурної спадщини, невизначеність шляхів подолання виявлених суперечностей системи професійного навчання студентів в умовах вищої педагогічної школи зумовили вибір теми дослідження: **„Теоретико-методичні засади художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання”**.

Зв'язок теми роботи з науковими планами та програмами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідницьких робіт Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка і є складовою наукових тем „Прилучення учнів до національної культури засобами декоративно-ужиткового мистецтва у процесі трудового навчання” (протокол № 10 від 02.12.1994 р.), „Педагогічні засади розвитку особистості студента засобами декоративно-ужиткового мистецтва” (протокол № 11 від 16.12.1999 р.) та „Теорія і практика розвитку творчої особистості майбутнього вчителя трудового навчання у процесі художньо-трудової діяльності” (протокол № 1 від 22.01.2004 р., 0108U009144). Автором розроблена модель художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання, досліджені можливості використання педагогічних технологій реалізації змісту творчої художньо-трудової діяльності студентів, визначені умови та шляхи її вдосконалення.

Тема дисертації затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 16 від 28 грудня 2006 р.) й

узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 4 від 24 квітня 2007 р.).

Мета дослідження полягає в розробці й експериментальній апробації педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій щодо вдосконалення фахової підготовки педагогічних кадрів і втіленні результатів дослідження в практику роботи вищої школи.

Відповідно до мети визначені основні **завдання** дослідження:

1. Дослідити стан і перспективи розвитку художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання у контексті модернізації вищої педагогічної освіти, відродження та подальшого розвитку національної культури.

2. Виявити соціально-педагогічні передумови професійної підготовки учителів для освітньої галузі „Технологія”, теоретично обґрунтувати концепцію та розробити педагогічну модель їхньої художньо-трудової підготовки.

3. Обґрунтувати психолого-педагогічні засади розвитку творчої особистості студента у процесі художньо-трудової діяльності.

4. Дослідити можливості використання педагогічних технологій реалізації змісту творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

5. Провести дослідно-експериментальну перевірку ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання.

Предмет дослідження – теорія та методика художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Концепція дослідження. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання – це складова педагогічного процесу у вищій школі, яка ґрунтується на засадах філософського осмислення демократизації, гуманізації, інтеграції, фундаменталізації і глобалізації та спрямована на формування інтегрованих знань і комплексних умінь, творчий розвиток та національне виховання особистості. Художньо-трудова підготовка має бути підпорядкована змісту освітньої галузі „Технологія”, ґрунтуватися на національній культурній спадщині, сучасних досягненнях науки і техніки, забезпечувати наступність професійного становлення фахівців на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях („бакалавр”, „магістр”).

Розробка моделі художньо-трудової підготовки має враховувати системно-цілісний, особисто-діяльнісний та інтегрований підходи, специфіку педагогічної роботи майбутніх учителів трудового навчання та їхню орієнтацію на продуктивний творчий процес.

Зміст художньо-трудової підготовки має ґрунтуватися на гуманітарній, філософській, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій і технологічній освіті, забезпечувати майбутньому вчителю трудового навчання не лише відповідний обсяг

професійних знань та вмінь, а й мистецьку і технічну освіченість, що створює умови для творчого розвитку та формування національної самосвідомості, підвищує його конкурентоспроможність у соціальній і виробничій сферах.

Художньо-трудова підготовка потребує розробки методів, організаційних форм та дидактичних засобів розвитку творчих умінь і здібностей, формування національної самосвідомості майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення спеціальних навчальних дисциплін, науково-дослідницької роботи та позааудиторної навчально-виховної діяльності.

Така художньо-трудова підготовка дає можливість майбутньому педагогові виконувати функції різних професій у системі технологічної, художньо-промислової освіти й естетичного виховання, зокрема на посадах учителя трудового навчання, керівника художньо-прикладного гуртка чи студії естетичного розвитку, викладача педагогічного коледжу або професійно-технічного навчального закладу художньо-промислового профілю, дослідника у галузі педагогічної освіти. При цьому фундаментальними у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання вважатимуться інтегровані знання та комплексні вміння і навички, сформовані на основі внутрішньодисциплінарних та міждисциплінарних зв'язків гуманітарних, мистецтвознавчих, техніко-технологічних, психолого-педагогічних та методичних курсів.

Провідні ідеї концепції знайшли відображення у **загальній гіпотезі дослідження**: рівень художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання можливо значно підвищити, якщо в системі ступеневої вищої освіти реалізувати педагогічну модель, яка ґрунтується на гуманістичних засадах творчого розвитку і національного виховання особистості засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизується низкою **часткових**, згідно з якими:

- художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання буде ефективною, якщо створити умови для усвідомлення ними важливості відродження та розвитку національної культури, необхідності власного творчого зростання і педагогічного становлення;

- відбір і структурування змісту навчання, спрямованого на художньо-трудова підготовку студентів, буде ґрунтуватися на засадах інтеграції художньої і технологічної освіти, розроблятиметься на міждисциплінарній основі і реалізовуватиметься за кредитно-модульною системою організації навчального процесу;

- основою здійснення художньо-трудової підготовки буде визначена проектно-технологічна система навчання як засіб організації предметно-продуктивної діяльності, розвитку творчих умінь і здібностей, формування національної самосвідомості, забезпечення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії.

Методологічну основу дослідження становлять базові принципи теорії наукового пізнання (діалектичність, об'єктивність, науковість, історизм, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ та процесів дійсності, комплексний підхід до їх вивчення);

теорія систем; філософські положення про єдність загального й одиничного, загальнолюдського і національного, суспільного й особистого, теоретичного і практичного, навчання, розвитку та виховання; положення філософії освіти, соціології, психології, педагогіки щодо наукової організації навчального процесу у вищій школі з метою підвищення ефективності професійної підготовки фахівців на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; концепція моделювання складних педагогічних об'єктів і процесів; міждисциплінарний підхід, який зумовлює необхідність використання теоретичних положень інших наук – історії, соціології, етнографії, культурології, психології тощо; системно-цілісний підхід, що забезпечує різнорівневу оцінку структурно-логічних і змістових аспектів розглянутих категорій.

Нормативно-правову базу дослідження складають фундаментальні засади державної політики у галузі освіти, які регулюються законами України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про вищу освіту”, положеннями, представленими в Національній доктрині розвитку освіти, Державних програмах „Освіта” (Україна XXI століття) та „Вчитель”, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Державному стандарті базової і повної середньої освіти (освітня галузь „Технологія”) та Державному галузевому стандарті спеціальності „Технологічна освіта” напряму підготовки „Освіта”.

Теоретичною основою дослідження є ідеї та наукові теорії педагогічного управління навчанням, вихованням та розвитком особистості (В. Андрущенко, П. Атутов, Г. Балл, С. Гончаренко, Г. Журавлев, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Луговий, В. Пікельна, Л. Пуховська, В. Сімонов, О. Сухомлинська та ін.); науково-педагогічного дослідження (Ю. Бабанський, А. Беляєва, А. Киверялг, П. Копнін, М. Скаткін, П. Щедровицький та ін.); модернізації системи національного виховання й освіти (І. Бех, В. Кремень, В. Кузь, М. Михальченко, Н. Ничкало, Ю. Руденко, О. Ярошенко та ін.); концепції багаторівневої вищої освіти (В. Бех, Г. Бордовський, Б. Гершунський, Г. Грищенко, В. Козаков, В. Кремень, Ю. Кулюткін); формування змісту вищої освіти в педагогічному університеті та цілісності педагогічного процесу (В. Беспалько, П. Гусак, В. Давидов, В. Красівський, В. Майборода, М. Шкіль та ін.); професійної підготовки вчителів трудового навчання (П. Атутов, А. Вихрущ, Р. Гуревич, Й. Гушулей, В. Гусев, О. Коберник, Д. Коломієць, Г. Кондратюк, М. Корець, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.).

Створюючи науково-методичний інструментарій художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, ми спиралися на теоретичні ідеї і положення відомих культурологів, мистецтвознавців, митців-педагогів: Т. Адорно, В. Василенка, В. Воронова, Р. Захарчук-Чугай, А. Канцедікаса, Б. Неменьського, Б. Нешумова, Г. Павлуцького, Г. Падалки, Б. Рибаківа, О. Рудницької, А. Салтикова, М. Селівачева, М. Станкевича, О. Тищенко, А. Хворостова, О. Шевнюк, В. Щербаківського, О. Щолокової, Б. Юсова та ін.

Світоглядно-психологічне обґрунтування проблеми підготовки творчого вчителя трудового навчання базується на теоріях: рефлексії як особливого виду самопізнання й освоєння людиною навколишньої дійсності (К. Абульханова-Славська, В. Бехтерев, І. Зязюн, О. Киричук, О. Кульчицька, Н. Побірченко, І. Семенов, Т. Яблонська та ін.), самоактуалізації (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), становлення і розвитку творчої особистості (В. Андрєєв, А. Брушлінський, Л. Виготський, І. Волощук, Л. Єрмолаєва-Томіна, П. Капіца, Н. Кічук, В. Козленко, О. Лук, В. Моляко, В. Паламарчук, В. Рибалка, Я. Пономарьов, Ю. Степанов, С. Сисоєва, О. Шевнюк, А. Шумилін та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі **методи дослідження**: 1) *теоретичного аналізу* (аналіз і синтез філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних наукових знань, нормативної документації та навчальних видань з проблем професійної підготовки вчителів; системний та функціональний аналіз, порівняння, моделювання, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних і методичних засад) – для з'ясування сучасного стану в теорії і практиці та обґрунтування концепції художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання; 2) *прогностичні* (моделювання, експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик) – з метою обґрунтування моделі та визначення змісту художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання; 3) *обсерваційні* (спостереження – пряме й опосередковане, довготривале, фіксоване) – для виявлення особливостей творчої художньо-трудової діяльності студентів; 4) *діагностичні* (бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування, рейтинг) – з метою вивчення рівня художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання; 5) *педагогічного експерименту* (констатувальний, формувальний, контрольний) – для перевірки ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки студентів; 6) *статистичної й аналітичної обробки даних* – з метою доведення достовірності та доцільності впровадження педагогічної моделі, підтвердження ефективності художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проводилася у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Окремі складові художньо-трудової підготовки майбутніх учителів уточнювалися в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

На констатувальному, формуальному та контрольному етапах експериментального дослідження впродовж 1994 – 2008 рр. брало участь 1127 студентів і викладачів, учителів трудового навчання загальноосвітніх шкіл та керівників гуртків і студій позашкільних навчально-виховних закладів Вінниці, Дрогобича, Івано-Франківська, Києва, Львова, Тернополя, Умані, Чернігова та інших міст України.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

– *вперше* до змісту теорії професійної освіти введено поняття „художньо-трудова підготовка майбутнього вчителя трудового навчання” та розроблені її концептуальні засади в контексті відродження і подальшого розвитку національної культури; визначені недоліки цієї підготовки та виокремлені основні напрями її вдосконалення; науково обґрунтована і впроваджена педагогічна модель художньо-трудової підготовки студентів на освітньо-кваліфікаційних рівнях „бакалавр” і „магістр”, яка включає зміст (цілісну педагогічну систему навчально-пізнавальної діяльності за циклами підготовки, національне виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва, розвиток творчої особистості у художньо-трудої діяльності), організаційні форми (аудиторну та позааудиторну навчально-виховну і науково-дослідницьку роботу), методи (традиційні й інноваційні) та засоби декоративно-ужиткового мистецтва (види, способи формотворення й орнаментування); науково обґрунтована і впроваджена технологія художньо-трудої підготовки та педагогічні умови її реалізації; розроблена комплексна методика діагностики рівнів художньо-трудої підготовки майбутніх учителів та ефективності технологічного забезпечення процесу її здійснення;

– *уточнені* структура та зміст фахової підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах III – IV рівнів акредитації; обґрунтована сутність понять „декоративно-ужиткове мистецтво”, „проектно-технологічна діяльність”, „навчальне завдання творчого характеру”;

– *подальшого розвитку набули:* методологічні підходи дослідження художньо-трудої підготовки майбутніх учителів; положення про ступеневу підготовку вчителів трудового навчання на освітньо-кваліфікаційних рівнях „бакалавр” і „магістр” та кредитно-модульну систему організації навчання; методика навчально-пізнавальної та проектно-технологічної діяльності, творчого розвитку студентів у художньо-трудої процесі; зміст та форми організації національного виховання майбутніх учителів трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці навчально-методичного забезпечення реалізації освітньої парадигми художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання, до якого входять такі складові:

– науково-методичний комплекс професійно орієнтованих дисциплін зі спеціальності „Трудове навчання” та спеціалізації „Декоративно-ужиткове мистецтво”, який включає структуру і зміст навчальних програм та методичні рекомендації щодо їх використання;

– навчально-методичні посібники для студентів і викладачів ВПНЗ: „Технологія художньої обробки деревини”, „Основи гуцульського художнього деревообробництва”, „Технологія ручного художнього ткацтва”, „Художні ремесла в школі”, „Золота скриня: українські художні ремесла”, „Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини”, „Традиційний український орнамент: методика навчання”;

– методичні рекомендації для викладачів щодо впровадження педагогічної технології поетапного формування у студентів інтегрованих знань, комплексних художньо-трудових умінь і навичок, розвитку їхніх творчих здібностей, організації виховної роботи на національних засадах (екскурсій, подорожей, етнографічних експедицій, виставок студентських творчих робіт, традиційних народних свят, етнофестивалів тощо) та підготовки кращих студентів до атестації на звання „народний майстер”, обрання їх кандидатами і членами Національної спілки народних майстрів України;

– методичні поради щодо створення умов і способів використання теоретичних положень та практичних результатів комплексного діагностування рівня художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Матеріали дисертації можуть бути використані для подальших педагогічних досліджень, при укладанні навчальних програм та методичних рекомендацій, написанні підручників і навчальних посібників, розробці лекційних курсів та практичних занять, підготовці студентами курсових і магістерських робіт, проведенні науково-методичних семінарів та занять у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження. Положення, висновки і рекомендації, сформульовані на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, увійшли до змісту Державного стандарту базової і повної середньої освіти (освітня галузь „Технологія”) та Державного галузевого стандарту спеціальності „Технологічна освіта”; впроваджені в систему професійної підготовки вчителів трудового навчання у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (довідка № 0710 / 1698 від 17.09.2008 р.), Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (довідка № 761 від 08.09.2008 р.), Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/44 від 11.09.2008 р.), Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (довідка № 788 – 33 / 03 від 12.09.2008 р.), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка № 1073 / 01 від 15. 09. 2008 р.).

Особистий внесок дисертанта полягає в науковому обґрунтуванні змістової лінії „Технологія творчої художньо-трудової діяльності” Державного стандарту базової і повної середньої освіти (освітня галузь „Технологія”); *розробці* варіативної складової змісту освітньо-кваліфікаційної характеристики для спеціалізацій „Декоративно-ужиткове мистецтво” і „Дизайн” та освітньо-професійної програми Державного галузевого стандарту спеціальності „Технологічна освіта” напряму підготовки „Освіта”; *написанні й виданні* навчально-методичних посібників, підготовлених у співавторстві: „Технологія художньої обробки деревини” (співавтор Р. Криванчик) – підготовлено 8 розділів, „Основи гуцульського художнього деревообробництва” (співавтор П. Андріюк) – підготовлено 6 розділів, „Магістерська робота у педагогічних закладах освіти”

(співавтор Ю. Скварок) – підготовлено 3 розділи, „Технологія ручного художнього ткацтва” (співавтор Г. Гром) – підготовлено 4 розділи, „Художні ремесла в школі” (колективна праця за ред. Л.В. Оршанського) – підготовлено передмову та 2 розділи, „Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини” (авт. кол.: В. Сидоренко, В. Тименко, Л. Оршанський) – підготовлено 1 розділ; „Золота скриня: українські художні ремесла” (для шкіл і класів за кордоном; укл. Б.Терещук) – підготовлено 1 розділ; навчально-методичних працях, написаних одноосібно: „Науково-методичний комплекс професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності „ПМСО. Трудове навчання” та спеціалізації „Декоративно-ужиткове мистецтво” на пряму підготовки „Освіта”, „Курс лекцій з професійної педагогіки”, „Традиційний український орнамент: методика навчання”; *публікації* статей одноосібно й у співавторстві. У спільних статтях особистого внеску здобувача стосуються такі аспекти: розкриття сучасних проблем підготовки молоді до художньо-трудової діяльності [13], висвітлення методичних засад та технологій різьблення деревини [23] і художньої кераміки [28]. Ідеї та положення, що належать співавторам публікацій, у матеріалах дисертації не використовувалися.

Вірогідність одержаних результатів і висновків забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій наукового пошуку, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних предмету, меті та завданням художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, ґрунтовним аналізом науково-теоретичного й емпіричного матеріалу, тривалим терміном дослідно-експериментальної роботи (1994 – 2008 рр.), об'єктивним кількісним та якісним аналізом її результатів, репрезентативністю вибірки, математичною обробкою експериментальних даних, широким впровадженням у практику вищих педагогічних навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження розкриті у доповідях і виступах на *Міжнародних науково-практичних конференціях*: „Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі „Школа – ПТУ – ВНЗ” (Вінниця, 1996 р.), „Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2000 р., 2004 р., 2006 р., 2008 р.), „Реклама і дизайн ХХІ сторіччя: освіта, культура, економіка” (Київ, 2001 р.), „Гуманітарна освіта України на межі століть” (Дрогобич, 2001 р.), „Сучасні освітні технології та напрями підготовки майбутнього вчителя трудового навчання” (Полтава, 2003 р.), „Трудова підготовка у III тисячолітті: зміст і технології” (Тернопіль, 2004 р.), „Дидактика професійної школи” (Хмельницький, 2005 р.), „Актуальні проблеми і перспективи трудової підготовки молоді” (Тернопіль, 2007 р.), „Інформаційні технології в освіті та управлінні” (Дрогобич, 2007 р.), „Бойківщина: традиції та сучасність в освіті і культурі” (Дрогобич, 2007), „Управление в социальных и экономических системах” (Мінськ, 2008 р.), „Підготовка вчителя

трудового і професійного навчання у XXI столітті” (Київ, 2008 р.), „Гуманізм. Людина. Глобалізація” (Дрогобич, 2008 р.), „Актуальні проблеми і перспективи трудової та професійної підготовки молоді” (Дрогобич, 2008 р.); *Всеукраїнських науково-практичних конференціях*: „Розвиток технічної і прикладної творчості молоді та фізико-технічного експерименту” (Рівне, 1993 р.), „Удосконалення підготовки вчителя праці в сучасних умовах” (Бердянськ, 1994 р.), „Виховання національної самосвідомості у школярів” (Київ, 1996 р.), „Сучасні проблеми художньо-трудової підготовки вчителів: теорія, досвід, зміст і технології” (Дрогобич, 2006 р.); *Всеукраїнських науково-методичних семінарах*: „Організація та зміст творчої продуктивної праці учнівської та студентської молоді в умовах переходу до ринкових відносин” (Кривий Ріг, 1992 р.), „Модернізація підготовки майбутніх учителів трудового навчання до реалізації у загальноосвітній школі змісту освітньої галузі „Технологія” (Умань, 2005 р.), „Організація навчального процесу у старшій профільній школі (технологічний профіль)” (Переяслав-Хмельницький, 2008 р.).

Результати дослідження обговорювалися на щорічних звітних науково-практичних конференціях та методичних семінарах у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (1995 – 2008 рр.).

Апробація матеріалів дослідження здійснювалася також перед слухачами курсів підвищення кваліфікації вчителів Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, на серпневих конференціях учителів, перед керівниками загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів Львівщини.

Кандидатську дисертацію „Трудове виховання підлітків у процесі позаурочних занять народними промислами” захищено у 1991 р. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 60 наукових працях, з яких 42 одноосібні. Серед них: 1 монографія, 11 навчально-методичних посібників (3 рекомендовано МОН України), 31 стаття у фахових наукових виданнях, затверджених у переліку ВАК України (27 одноосібних), 13 матеріалів доповідей у збірниках конференцій (9 одноосібних), 4 публікації в інших виданнях (2 одноосібні).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (601 найменування, з них 18 – іноземними мовами) та додатків. Повний обсяг тексту становить 496 сторінок, з них 402 сторінки основного тексту, додатки вміщено на 40 сторінках. У роботі містяться 24 таблиці на 32 сторінках та 10 схем на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовані актуальність і доцільність дослідження, визначені його об'єкт, предмет, мета та завдання, викладені основні положення концепції і сформульована гіпотеза, відображені теоретико-методологічні засади, охарактеризовані методи дослідження, розкриті наукова новизна, практичне значення, подані відомості про особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі „**Теоретичні засади художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання**” розкриті сучасний стан і тенденції розвитку трудової підготовки школярів у національній системі загальної освіти; проаналізовані науково-теоретичні та практичні проблеми фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, визначені підходи і тенденції її методологічного та функціонально-структурного оновлення; окреслені концептуальні засади художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання.

У дисертації на основі аналізу структури та змісту трудового навчання як загальношкільного предмету розкриті завдання вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. При цьому враховані сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти, зокрема: фундаменталізація професійної підготовки та її випереджувальний характер, неперервність і ступеневість, демократизація та стандартизація, диференціація й інтеграція, варіативність та інноваційність, відкритість досягненням вітчизняної і світової науки, культури, освіти.

Протягом останніх десятиліть проблема фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання є предметом вивчення на методологічному, теоретичному й експериментальному рівнях. На теоретико-методологічному рівні вона зумовлена необхідністю кардинальних змін у галузі технологічної освіти школярів та викликана сучасними тенденціями розвитку науки, техніки і мистецтва. На експериментальному рівні, вдосконалення професійної підготовки вчителів трудового навчання вимагає послідовності та системності організації і проведення наукових досліджень, зокрема у галузі художньо-трудової діяльності студентів.

З'ясовано, що сучасні тенденції модернізації вищої педагогічної освіти викликали необхідність створення такої системи художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, яка на ґрунті національних надбань світового значення й усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних, гуманістичних, націокультурних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, спрямовану на творчий розвиток і самореалізацію особистості, задоволення її освітніх та культурних потреб.

Доведено, що підготовка вчителів трудового навчання методологічно ґрунтується на концепції технологічної освіти школярів, у межах якої трудове навчання є

рівноправним загальноосвітнім предметом та може забезпечувати допрофесійне навчання учнів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Обґрунтована необхідність запровадження художньо-трудової підготовки студентів на освітньо-кваліфікаційних рівнях „бакалавр” і „магістр”. З метою стандартизації та переходу на ступеневу систему підготовки вчителів трудового навчання розроблені освітньо-кваліфікаційні характеристики й освітньо-професійні програми.

Окреслюючи методологічні засади модернізації змісту сучасної вищої педагогічної освіти, визначені головні її аспекти стосовно художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання: національний (збереження, трансляція та подальший розвиток національної української культури і культур інших етносів, відродження народних традицій, звичаїв та обрядів, художніх ремесел і промислів); регіональний (урахування національної, економічної, етнокультурної своєрідності регіону, що є важливими чинниками формування світогляду, повноцінного входження у життєдіяльність, соціальний і виробничий простір конкретного регіону); особистісний (творчий розвиток, соціалізація, індивідуалізація й особистісно орієнтований підхід).

У дисертації стверджується, що підґрунтям успішної розбудови Української держави, подолання загальної кризи в суспільстві є духовне відродження національної культури. Вища педагогічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства є чи не головним засобом її збереження, трансляції та розвитку.

На основі аналізу спадщини минулого та досліджень сучасних учених доведено, що майбутнє української нації залежить від цінностей, які закладаються у світоглядні орієнтації молодих людей, та від того, якою мірою духовність стає підґрунтям їхнього життя. Діяльність стає засобом формування соціального середовища, внутрішнього духовно-культурного життя людини. Тут відбувається олюднення, ушляхетнення особистості, закладається підґрунтя творчого саморозвитку, національного виховання і духовного самовдосконалення. У процесі освоєння та перетворення історичних надбань національної культури у свій внутрішній світ особистість стає емоційно багатою, здатною глибоко і водночас тонко відчувати та переживати. Тому важливу роль у процесі формування духовного світу особистості відіграють естетичні начала, яскраво втілені в традиційно-побутовій культурі українського народу, зокрема декоративно-ужитковому мистецтві.

У дисертації з'ясовано, що *художньо-трудова підготовка – це процес, що ґрунтується на гуманітарній, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій і технологічній освіті, забезпечує майбутньому вчителю трудового навчання не лише відповідний обсяг професійних знань та вмінь, а й мистецьку і технічну освіченість, що створює умови для творчого розвитку та формування національної самосвідомості, підвищує його конкурентоспроможність у соціальній і виробничій сферах.*

У другому розділі „**Соціально-педагогічні передумови художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання**” з позицій системного підходу

розглянута художньо-трудова підготовка майбутнього вчителя трудового навчання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва як цілісна педагогічна система, в якій кожен елемент виконує чітко означену функцію, нерозривно пов'язану з іншими складовими; розроблена педагогічна модель і відібраний зміст художньо-трудової підготовки студентів; визначені закономірності поєднання виховного процесу на етнокультурних засадах з художньо-трудовою діяльністю, принципи, педагогічні умови та вимоги до змісту національного виховання студентів; запропоновані найбільш ефективні форми організації і методи здійснення цієї роботи.

На основі аналізу педагогічної і мистецтвознавчої літератури визначено, що *декоративно-ужиткове мистецтво* – це, з одного боку, вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого, результат творчої праці людини, втілений у довершеному художньому творі. Його *визначальними рисами* були й залишаються: декоративність, конструктивність та орнаментальність, а також колективний характер творчості і спадковість багатовікових традицій. Декоративно-ужиткове мистецтво – національне за своєю природою, воно народжується з традицій, звичаїв, вірувань народу, безпосередньо наближене до виробничої діяльності та побуту людини, завжди йде поруч із соціальними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо). Системна, поглиблена підготовка студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва нині є головним завданням і пріоритетним напрямом вищої педагогічної школи, адже вона торує шлях до пізнання культурної спадщини українського народу, духовного розвитку й міжособистісного спілкування, творчої самореалізації особистості, осмислення власної етнічної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості.

Проаналізувавши стан викладання декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітній школі, виділена низка вагомих причин, які ускладнюють цей процес: відсутність науково обґрунтованих навчальних програм з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва, цілісної системи практичних завдань творчого характеру, навчальної та науково-методичної літератури, невідповідність матеріально-технічної бази сучасним вимогам, низький виховний та етнокультурний потенціал сім'ї і культурно-просвітницьких організацій, а головне – гострий дефіцит висококваліфікованих педагогічних кадрів відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Тому важливими умовами забезпечення високої якості фахової підготовки студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва є оновлення змісту, методів, засобів та форм організації навчання і національного виховання, впровадження проектно-технологічної системи та методики розвитку творчих умінь і здібностей студентів у процесі художньо-трудової діяльності.

Грунтуючись на існуючих організаційних і процесуальних моделях, а також на змістовому рівні підготовки фахівців для освітньої галузі „Технологія”, створена

педагогічна модель художньо-трудової підготовки вчителя трудового навчання. Вона містить зміст, організаційні форми, методи та засоби декоративно-ужиткового мистецтва, які дають можливість здійснювати ефективну художньо-трудова підготовку студентів (рис. 1).

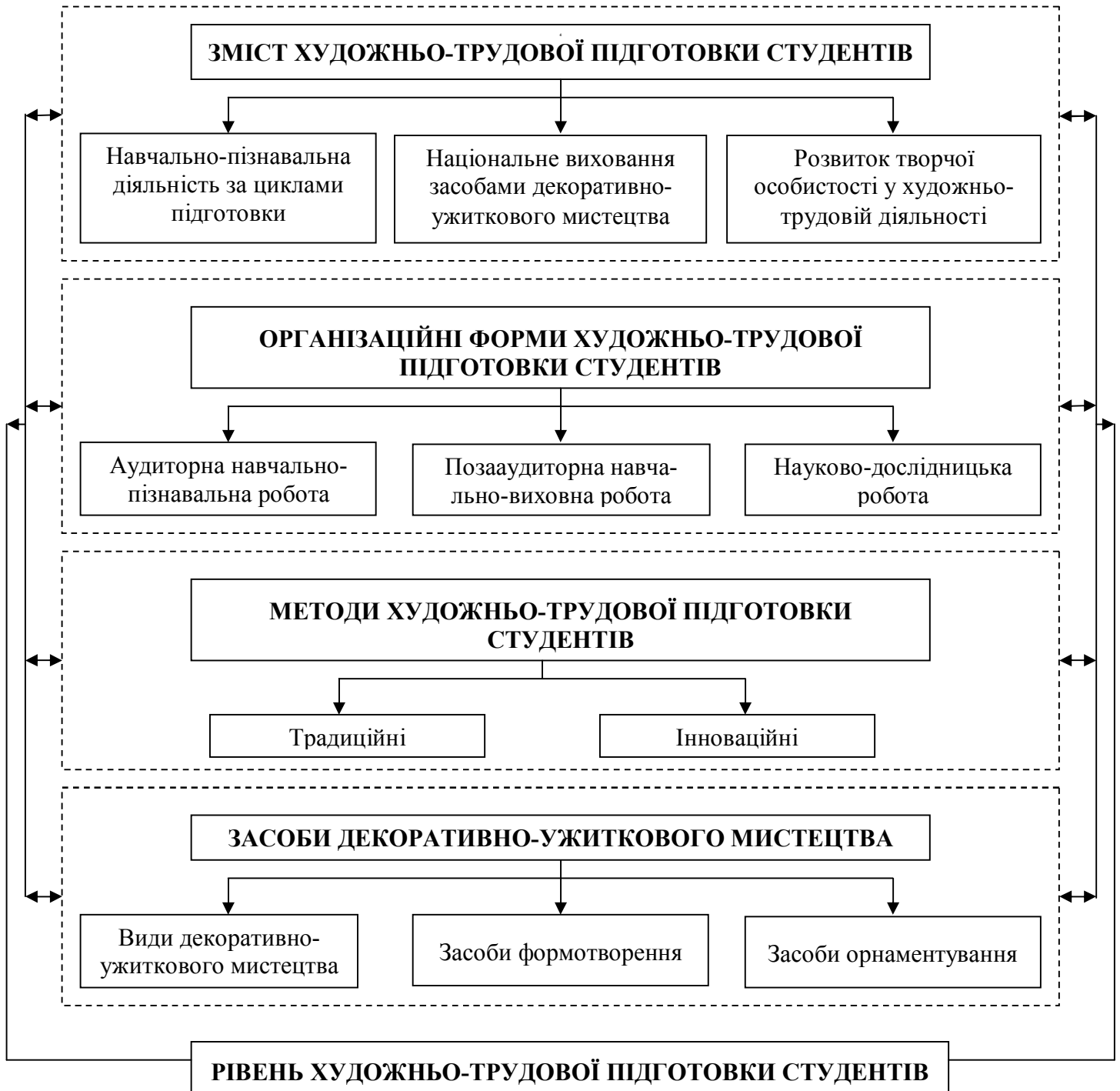


Рис. 1. Педагогічна модель художньо-трудової підготовки вчителя трудового навчання

Змістом художньо-трудової підготовки студентів є цілісна педагогічна система, яка сприяє оволодінню інтегрованими науковими знаннями у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, формуванню комплексних художньо-трудових умінь і навичок, розвитку творчих здібностей, вихованню якостей особистості на трудових, естетичних й національно-патріотичних засадах.

Згідно з розробленою педагогічною моделлю, зміст художньо-трудової підготовки передбачає формування у студентів: знань історичних етапів і перспектив подальшого розвитку українського декоративно-ужиткового мистецтва; умінь проводити морфологічний аналіз та класифікацію декоративно-ужиткових виробів за видами, родами і типологічними групами; знань місцевих традицій у декоративно-ужитковому мистецтві (вірувань, звичаїв, обрядів, ритуалів, свят тощо) та вмінь дешифрування змісту орнаментів, лексичних позначень їх мотивів у народних назвах; умінь спостерігати за довкіллям, тобто порівнювати, виявляти подібності й відмінності предметів і явищ, визначати головне і другорядне у творах народного мистецтва й навколишньому світі; предметно- і понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті (зорової, асоціативної, логічно-сенсової тощо), уяви та фантазії; розуміння залежності конструкції чи форми виробу від декору, виявлення логічних зв'язків між ними; умінь використання композиційних законів, закономірностей, прийомів та образотворчих засобів при створенні форм виробів і орнаментів; основ трудової культури, вмінь організувати робоче місце, підбирати матеріали й інструменти; спеціальних художньо-трудових умінь формотворення і прийомів виконання оздоблювальних технік; умінь проводити кінцеве опорядження та здійснювати художньо-естетичний аналіз декоративно-ужиткових виробів; знань економічних показників художньо-трудової діяльності й якостей сучасного підприємця; творчих умінь та здібностей, естетичних смаків і національної самосвідомості.

Основу художньо-трудової підготовки складають інтегровані, найбільш узагальнені знання про традиційне народне мистецтво, технології виготовлення декоративно-ужиткових виробів та відповідні художньо-трудові і методичні вміння, якими студенти оволодівають у процесі вивчення навчальних курсів: „Рисунок”, „Основи композиції”, „Види мистецтв”, „Краєзнавство”, „Практикум із художньої обробки матеріалів” „Теорія та історія декоративно-ужиткового мистецтва”, „Організація та економіка народних художніх промислів”, „Методика викладання декоративно-ужиткового мистецтва”. Структура та зміст навчальних програм цих дисциплін пройшли широке обговорення й експертне оцінювання педагогічними працівниками.

На основі педагогічної моделі художньо-трудової підготовки вчителя трудового навчання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, навчально-виховних завдань та вимог до побудови змісту розроблена структурно-логічна схема функцій і типів для них завдання діяльності, а також система вмінь, якостей і властивостей, якими має володіти майбутній педагог. Це уможливило спроектувати навчально-виховний процес, розробити

на основі комплексних критеріїв зміст, дослідити зв'язки між його окремими компонентами та створити цілісний науково-методичний комплекс, який органічно узгоджувався з циклами і дисциплінами навчального плану підготовки вчителів трудового навчання. До нього ввійшли: навчальний план, програми дисциплін, навчальні посібники та підручники, методичні рекомендації, наочні, дидактичні і контрольні-діагностичні матеріали.

З'ясовано, що, крім навчально-пізнавальної функції, художньо-трудова підготовка студентів у галузі декоративно-ужиткове мистецтва має вагомий виховний потенціал. Національне виховання майбутніх учителів трудового навчання засобами цього виду мистецтва, формування у них почуття етнічної ідентичності, заснованого на високих національних і загальнолюдських цінностях, є стрижневим завданням, пріоритетною метою, головним орієнтиром та мірилом усієї навчально-виховної діяльності ВПНЗ.

Ідеї і положення творчої спадщини видатних педагогів минулого (Г. Ващенко, А. Волошина, В. Кузьмовича, І. Огієнка, В. Пачовського, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Яреми та ін.), сучасні дослідження проблеми національного виховання дають підстави стверджувати, що дитина від народження має перебувати в ріднородинному середовищі, довколишній народній стихії, прозрівати своєю мовою, культурою і на цих засадах поступово простувати до пізнання та розуміння загальнолюдського. У цей період, як доводять вчені, формується генотип людини, розростається „корінь духовності”, що є підґрунтям психічного, фізичного, інтелектуального та культурного розвитку особистості. Мова, традиції, звичаї, обряди, свята, різні види автентичного мистецтва, народні символи, мораль, які вбирає у себе дитина, залишаються в „схованках” її пам'яті на все життя.

Натомість, як свідчить освітянська практика, педагогічні колективи, декларуючи орієнтацію на формування у молоді національних цінностей, часто зазнають значних труднощів щодо реалізації цього завдання, головним чином через відсутність необхідних для цього ефективних технологій, засобів і способів вирішення поставлених завдань. З іншого боку, ці засоби без теоретико-методологічного підґрунтя їх застосування виявляються неадекватними цілям національного виховання. Результати проведеного опитування педагогічних працівників різних регіонів України (участь брали 130 респондентів) були такими: 33 % – не змогли визначити провідну ідею національного виховання, 28 % – взагалі не змогли осмислити цю ідею.

Національне виховання містить у собі самобутній зміст, форми і методи впливу на особистість, які найповніше відповідають її природним та соціальним ознакам. Воно є надійним підґрунтям культурно-історичного розвитку нації, а відтак і кожної окремої особистості. Водночас національне виховання – це процес залучення молоді до загальнолюдських духовно-матеріальних цінностей завдяки пізнанню культури, історії, традицій свого народу. *Адже загальнолюдське існує в національному і через національне*

виявляється й утверджується. Здатність особистості сприймати та переосмислювати етнокультурні впливи є необхідною умовою її духовно-культурного розвитку та поступу.

У процесі дослідження встановлені закономірності поєднання національного виховання з навчальною художньо-трудою діяльністю, визначені принципи, педагогічні умови та вимоги до змісту національного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва, відібрані ефективні форми організації і методи проведення цієї роботи; виокремлені головні напрями національного виховання студентської молоді: реалізація ідеї національного виховання як провідної й узагальнювальної у навчально-виховному процесі; здійснення взаємозв'язку навчально-пізнавальної, науково-дослідницької і творчої художньо-трудою діяльності, а також організація самостійної пошукової роботи майбутніх учителів трудового навчання; забезпечення глибокого засвоєння і використання студентами народних традицій, звичаїв та обрядів, ритуалів і свят, що їх супроводжують; гармонійне поєднання наукових, мистецьких і художньо-образних ідей та засобів формування у майбутніх учителів трудового навчання національної самосвідомості.

Отже, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що залучення студентської молоді до декоративно-ужиткового мистецтва сприяє підвищенню національної самосвідомості та соціальної зрілості, творчій активності, формуванню моральних якостей, єдності свідомості і поведінки. Розробка художніх проєктів та виготовлення власними руками декоративно-ужиткових виробів, залучення до організації виставок творчих робіт, робота у фондах музеїв і архівах бібліотек, участь в етнографічних експедиціях, етнофестивалях, фольклорних святах, створення у навчальних закладах музеїв культури та побуту тощо дає можливість студентів реалізувати себе, допомагає усвідомити моральні аспекти виконуваної роботи, формує характер, естетичні смаки, розвиває творчі вміння та здібності. З іншого боку, залучення студентів до народного декоративно-ужиткового мистецтва, продуктивна творча художньо-трудою діяльність сприяє формуванню ціннісного ставлення до рідної мови, свого краю, його природи, героїчних сторінок минулого, почуття гідності, гордості за український народ, стимулює прагнення брати активну участь у суспільному житті, збереженні і подальшому розвитку національної культури, народних традицій і звичаїв.

У третьому розділі **„Психолого-педагогічні засади розвитку творчої особистості студента в художньо-трудою діяльності”** виявлені особливості розвитку творчих умінь і здібностей та обґрунтовані умови реалізації творчих можливостей майбутніх учителів трудового навчання у процесі художньо-трудою діяльності.

У дисертації встановлено, що нині особливо актуальною є організація творчої продуктивної діяльності у вищих педагогічних закладах освіти, оскільки пов'язана з формуванням творчої, високоморальної, освіченої, професійно компетентної особистості. Тому в умовах духовно-культурного відродження, демократизації та гуманізації суспільства й освіти необхідні кардинальні зміни в діяльності ВПНЗ,

спрямовані на розвиток творчої особистості, створення сприятливих умов для її самореалізації у навчально-виховному процесі та подальшій професійній діяльності. Натомість, дослідження виявило недостатню підготовку викладачів до формування творчої особистості студента. Така ситуація зумовлена низьким рівнем знань педагогів про структуру творчої особистості та способи її формування і розвитку, методи діагностування рівня творчих умінь та здібностей, відсутністю у них інформації про якість особистості студента, які сприяють успішній творчій діяльності.

Аналіз наукової літератури з проблем творчості, розвитку якостей творчої особистості виявив деякі розбіжності (Л. Виготський, І. Волощук, Н. Кічук, О. Лук, В. Моляко, В. Паламарчук, В. Рибалка, Я. Пономарьов, С. Сисоєва, О. Шевнюк та ін.). Творча особистість нами розглядається як суб'єкт творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності, який характеризується розвиненими творчими якостями. Ці якості виявляються у творчій діяльності і міжособистісній взаємодії, забезпечують створення об'єктивно (суб'єктивно) нових, соціально й особистісно значущих результатів. Підґрунтям творчої особистості є її креативність, детермінована творчою активністю.

Розроблена *структурно-функціональна модель розвитку творчих умінь і здібностей* майбутніх учителів трудового навчання у процесі художньо-трудової діяльності, яка включає змістовий, процесуальний та управлінський рівні.

Змістовий рівень розгалужується на навчально-пізнавальну і науково-дослідницьку діяльність студентів. До першої входять такі компоненти: нормативна і навчально-методична документація; пропедевтична образотворча діяльність; створення творчого освітнього середовища; поділ студентів на мікрогрупи залежно від творчих можливостей і психологічної сумісності; використання системи навчальних завдань творчого характеру; проектно-технологічна діяльність; організація екскурсій і подорожей; проведення конкурсів творчої майстерності; підготовка та захист курсових і атестаційних (магістерських) робіт. Науково-дослідницька діяльність майбутніх учителів трудового навчання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва має певну специфіку, пов'язану з розвитком їхніх творчих умінь і здібностей. Крім традиційних форм (робота у науково-пошукових групах, підготовка доповідей на мистецтвознавчу конференцію, проведення виставок творчих досягнень та конкурсів наукових робіт) виокремлені такі: організація студентського конструкторського бюро, студії етнодизайну, участь в етнографічних експедиціях, робота в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв. *Процесуальний рівень* включає проблемно-пошукові методи, науково-методичний інструментарій, інформаційно-комунікативний і медійний супровід, чіткий алгоритм художньо-трудової діяльності. *Управлінський рівень* забезпечує діагностування, планування, прогнозування, організацію, корекцію і контроль за рівнем навчальних досягнень студентів та динамікою розвитку їхніх творчих умінь і здібностей.

Для дослідження динаміки розвитку творчих умінь і здібностей студентів використані методики, які ґрунтуються на створенні відповідних педагогічних умов для організації творчої художньо-трудової діяльності. Це дало змогу обрати оптимальний режим, форми організації та методи здійснення навчально-пізнавального процесу, який забезпечив реалізацію творчих можливостей студентів в аудиторний та позааудиторний час. Виокремлені три основні етапи творчої художньо-трудової діяльності студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва: 1) перші враження, творчі нагромадження і виникнення творчого задуму; 2) розробка художнього проекту декоративно-ужиткового виробу (нової форми, конструкції, моделі, оригінальної орнаментальної композиції тощо); 3) корекція і завершальне втілення художнього проекту в матеріалі та його публічний захист.

Розроблена система навчальних завдань творчого характеру, за допомогою яких викладач створює проблемну ситуацію, прямо чи опосередковано визначає мету та завдання, ставить вимоги до художньо-трудової діяльності, у процесі якої студенти розвивають свої творчі здібності, активно оволодівають спеціальними знаннями та навичками, формують творчі уміння. Ці завдання, крім навчальної і діагностувальної функцій, включають також функцію тренування, вирізняються системною побудовою за ієрархічним принципом, доведеною змістовою цінністю і постійним зворотним зв'язком, який надходить від студента.

Отже, дослідження виявило, що ефективність розвитку творчих умінь та здібностей студентів у навчально-виховному процесі залежить від урахування і використання всіх можливостей змісту навчального матеріалу та методики проведення занять, яка передбачає: створення творчої атмосфери; впровадження проблемно-пошукових методів навчання; дотримання алгоритму творчого художньо-трудового процесу; поділ студентів на мікрогрупи; запровадження педагогічного обмеження навчальних завдань творчого характеру при різноманітності варіантів їх розв'язання; використання аналогії як основного шляху активізації творчого мислення; „матеріалізацію” та пропагування творчих розробок студентів; об'єктивність і доброзичливість в оцінюванні результатів їхньої творчої художньо-трудової діяльності.

У четвертому розділі **„Наукове обґрунтування методики художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання”** детально висвітлені педагогічні умови та технології успішної реалізації змісту художньо-трудової діяльності студентів. Значна увага приділяється організації та здійсненню проектно-технологічної діяльності у процесі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

У дисертації обґрунтовано, що художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання у галузі декоративно-ужиткового мистецтва передбачає творче ставлення до процесу здобуття знань, формування комплексних умінь і навичок та їх практичного застосування. У цьому процесі пріоритетним є проблемний метод навчання, який має риси творчого пошуку і використовується передовсім на практичних заняттях

та під час самостійної роботи студентів. Зміст художньо-трудової підготовки студентів, побудований за принципом проблемно-орієнтованого структурування інформації, передбачав використання: 1) кредитно-модульної організації навчального процесу; 2) проектно-технологічної діяльності, спрямованої на самостійну роботу і творчий пошук; 3) інноваційних методик і форм організації навчання, нових інформаційно-комунікативних та медіатехнологій; 4) поетапної рейтингової системи контролю теоретичних знань студентів та вмінь застосовувати їх у художньо-трудої і педагогічній діяльності.

При конструюванні педагогічної технології підготовки студентів за спеціалізацією „Декоративно-ужиткове мистецтво” були створені умови її реалізації, які включали: розвиток та діагностування інтегрованих знань, комплексних художньо-трудоих умінь і навичок студентів; відбір і структурування змісту навчального матеріалу відповідно до принципу ускладнення професійних функцій сучасних педагогічних працівників, пізнавальних можливостей, творчих умінь і здібностей студентів; цілеспрямований розвиток інтересу і потреби у творчій художньо-трудої діяльності; емоційну регуляцію та стимулювання учіння у процесі освоєння національної духовно-культурної спадщини. Апробовані різноманітні традиційні методи, засоби та форми організації художньо-трудої підготовки студентів. Використання цих випробуваних і виправданих часом традиційних методик супроводжувалося зміною окремих методичних прийомів, характерних для творчої художньо-трудої діяльності. Доведена ефективність інноваційних методів, форм і засобів навчання, які забезпечили теоретичну і практичну підготовку студентів до творчого застосування знань, умінь і навичок (інтелектуальні ігри, ігровий тренінг, ігрове проектування, тренінги образного мислення, індивідуальні майстер-класи, методи творчих проектів, „мозкового штурму”, евристичних запитань, морфологічного аналізу, аналогій, алгоритму розв’язку творчих завдань, імітаційний метод, комп’ютерне проектування засобами векторної і растрової графіки тощо).

Здійснена порівняльна характеристика рекомендованих підручників та навчальних посібників з декоративно-ужиткового мистецтва, розроблені дидактичні підходи до проектування структури та формування змісту навчальних посібників (забезпечення взаємозв’язку змістової й операційної складових в оволодінні знаннями, логічної чіткості змісту, науковості, доступності тощо), сформульовані методичні поради, які враховувалися при розробці нової навчально-методичної літератури, перевірена ефективність електронних навчальних посібників для художньо-трудої підготовки студентів, підтверджена доцільність цих інформаційно-комунікаційних засобів для розвитку творчих можливостей майбутніх учителів трудового навчання.

Науково обґрунтована ефективність упровадження проектно-технологічної системи художньо-трудої підготовки студентів. *Проектно-технологічна діяльність* розглядається як особистісно орієнтована педагогічна технологія, що передбачає художню розробку конструкції, форми і декору, чітку послідовність виготовлення,

реалізацію творчого задуму в матеріалі та публічний захист проекту і декоративно-ужиткового виробу. Провідні положення проектно-технологічної методики ґрунтуються на врахуванні творчих можливостей студента, зв'язку творчого задуму, ідеї проекту з реальним життям, зміні механізму його взаємодії з викладачем, значному підвищенні рівня автономності студента при вирішенні особистісно значущих і професійних проблем у процесі художньо-трудової діяльності, стимулюванні рівня внутрішньої мотивації до якіснішого оволодіння змістом навчання. Сутність методики проектно-технологічної діяльності полягає у тому, що процес оволодіння навчальним матеріалом, формування у студентів комплексних умінь і навичок здійснюється в контексті виконання завдань творчого характеру – художніх проектів, які містять організаційно-підготовчий, художньо-конструкторський, техніко-технологічний та завершальний етапи.

З'ясовано, що успішність проектно-технологічної діяльності студентів забезпечується за умови здійснення таких взаємопов'язаних цілей: економічної ефективності, соціальної інтегрованості, організаційної керованості та творчої активності. Важливою умовою є також правильна та послідовна, організаційно спланована й ефективно реалізована спільна діяльність викладача і студента з чітким дотриманням етапів виконання художнього проекту. На відміну від традиційних методів навчання, створення проекту, втілення його в матеріалі та публічний захист вимагають індивідуалізації навчального процесу, яка, по-перше, сприяє розвитку творчих здібностей менш успішних учасників проектно-технологічної діяльності, які інколи відстають лише тому, що репродуктивне навчання послаблює їхній інтерес до художньо-трудової підготовки, по-друге, за допомогою проектних завдань індивідуалізація стимулює розкриття творчого потенціалу більш здібних студентів, сприяє їхньому інтелектуальному зростанню, залучає до вирішення проблем, які поступово ускладнюються, тому потребують прояву фантазії, оригінальності, ґрунтовних інтегрованих знань і комплексних художньо-трудових умінь. Доведено, що проект як інструмент створення особистісно орієнтованої ситуації та засіб організації творчого освітнього середовища відрізняється від традиційних методів навчання і є найбільш продуктивним для художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Розроблена характеристика рівнів навчальних досягнень студентів відповідно до критеріїв оцінювання процесу виконання художнього проекту, втілення його в матеріалі, а також при публічному захисті.

У п'ятому розділі **„Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання”** висвітлений досвід художньо-трудової підготовки студентів; розкритий зміст констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту; проведений порівняльний аналіз навчальних досягнень, рівнів творчого розвитку та національної вихованості респондентів експериментальних і контрольних груп до та після спеціально організованої педагогічної взаємодії, який підтвердив

положення теоретичних розробок, а також ефективність реалізації педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Перевірка ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання проводилася у ході багаторічної дослідно-експериментальної роботи. В ній у різні періоди брали участь 716 студентів експериментальних (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського) та контрольних груп (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини). Для попереднього діагностування рівня художньо-трудової підготовки студентів використані результати самооцінки, комплексних контрольних робіт, експертні оцінки викладачів, учителів-методистів та керівників художньо-прикладних гуртків і студій естетичного розвитку. Результати констатувального етапу дослідження дали підставу окреслити основні недоліки і труднощі, що виникають у процесі вивчення студентами різних видів декоративно-ужиткового мистецтва. Вони були узагальнені та систематизовані в такі групи: перша відображала причини невдалого підбору викладачами змісту навчально-пізнавального матеріалу, друга – об'єктів праці, третя – форм організації та методики проведення занять, четверта – організації творчої самостійної роботи студентів.

На основі встановленого рівня художньо-трудової підготовки ми організували навчально-пізнавальну діяльність студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, яка включала вивчення історії та духовно-культурних традицій рідного краю, оволодіння технікою рисунка і композиції, вміннями створювати орнаменти, розробляти і втілювати художні проекти в матеріалі, опанування методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі тощо. З іншого боку, реалізація педагогічної моделі передбачала широку позааудиторну роботу: активне залучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності у проблемних групах із проектування декоративно-ужиткових виробів, художньо-прикладних гуртках і студіях з практичного втілення розроблених проектів, організацію екскурсій до виставкових зал та на підприємства народних художніх промислів, подорожей історико-культурними місцями рідного краю, етнографічних експедицій, роботу в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв, участь у традиційних народних святах, етнофестивалях, мистецьких наукових конференціях, майстер-класах тощо.

Отже, головним завданням навчально-пізнавальної діяльності студентів було, крім формування інтегрованих (художніх, техніко-технологічних, методичних) знань і комплексних умінь та навичок проектування і виготовлення декоративно-ужиткових виробів, розвиток у них творчих умінь і здібностей, стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-трудової діяльності, виховання бережливого ставлення до

традиційного народного мистецтва, прилучення студентської молоді до духовно-матеріальної скарбниці національної культури.

Успішна реалізація процесу художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання зумовлена системою розроблених форм організації і проведення занять та їх змістовим наповненням. Так, на лекційних і практичних заняттях відбувалося фрагментарне прослуховування народної музики, пісень, поезії; студенти ознайомилися з традиційними звичаями, обрядами та святами, народною архітектурою і побутом, при цьому широко використовувався автентичний наочний матеріал – декоративно-ужиткові вироби відомих народних майстрів. Ці вироби піддавалися художньо-змістовому, морфологічному та знаково-семантичному аналізу: виявлялися органічні зв'язки з природою, традиціями й історією народу, зіставлялася графіка візуальних знаків та їх лексичних позначень у народних назвах візерунків, досліджувалися еволюція форм і стилістики в орнаментиці, спільні та відмінні риси у художній системі образів тощо. Особлива увага приділялася дискусійним питанням етнокультурного районування, типології та класифікації декоративно-ужиткових виробів. Такі дидактичні підходи сприяли розширенню уявлень студентів про види і жанри народної творчості, цілісність і своєрідність, ансамблевість декоративно-ужиткових виробів.

Художньо-трудова підготовка студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалася на етапі формування знань: від вивчення найбільш загальних категорій, принципів цього виду народного мистецтва до пізнання часткових понять, форм, способів зображення та стилізації явищ і об'єктів навколишнього світу. Водночас вона проходила різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів до більш складних, творчих методів перевтілення форм, змісту, образів та ідей у готовий декоративно-ужитковий виріб.

Практичний етап оволодіння різними видами декоративно-ужиткового мистецтва полягав у передачі студентам секретів майстерності виконання декоративних технік, прийомів формотворення, закономірностей орнаментування, способів виявлення художніх образів та їх семантичного змісту, які несуть у собі життєстверджувальний характер, яскраву, розкуту, лаконічну мову, запозичену зі світу природи, у скарбниці фольклору, народних звичаях й обрядах. У сукупності ці особливості викликали у студентів високі патріотичні почуття, оптимістичне ставлення до життя, плекали кращі риси національного характеру, формували людину-творця. Водночас викладачі свідомо прискорювали підготовчі, формувальні, репродуктивні етапи навчання, чимшвидше залучаючи студентів до творчої продуктивної діяльності з обов'язковим кінцевим результатом – проектуванням та виготовленням декоративно-ужиткових виробів за власним творчим задумом.

Формування творчої особистості у продуктивній діяльності – головна ідея педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. Розробка художніх проектів декоративно-ужиткових виробів та втілення їх у

матеріалі сприяли розвитку в студентів нових якостей і, передовсім, – здатності творити й естетично змінювати навколишній світ. Творча праця, яка давала максимальну можливість розкрити внутрішній світ майбутнього педагога, стимулювала найактивніші процеси творчої матеріалізації його духу, самовияву і самоствердження.

У процесі формувального і контрольного етапів дослідно-експериментальної роботи перевірена ефективність розробленої моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів, здійснена поетапна апробація створеного у процесі дослідження навчально-методичного інструментарію, засобів розвитку творчих умінь і здібностей, формування національної самосвідомості.

Перевірка рівня художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, тобто їхньої фахової компетентності, проводилася в динаміці за такими показниками: рівнем знань з навчальних дисциплін спеціалізації (за результатами модульних контрольних робіт та незалежного тестування) та підсумковими комплексними контрольними роботами; рівнем сформованості умінь якісно виконувати художні проекти, втілювати їх у матеріалі й аргументовано захищати на художній раді; рівнем розвитку творчих умінь та здібностей; рівнем національного виховання студентів.

Аналіз середніх показників якості знань студентів проводився з чотирьох основних навчальних дисциплін спеціалізації: „Теорія та історія декоративно-ужиткового мистецтва”, „Основи композиції”, „Практикум із художньої обробки матеріалів”, „Методика викладання декоративно-ужиткового мистецтва”. Для з’ясування рівня засвоєння студентами знань, а також перевірки доступності навчального матеріалу використовувалися модульні контрольні роботи з кожної навчальної дисципліни та тестові завдання. З метою отримання об’єктивних даних урахувалися дві підсумкові оцінки: першу, за результатами модульних контрольних робіт, виставляли викладачі, другу – студенти отримували за результатами незалежного тестування, проведеного дисертантом. Узагальнені результати оцінювання якості знань студентів контрольних та експериментальних груп на проміжних етапах дослідження відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Узагальнені результати оцінювання якості знань студентів
з навчальних дисциплін спеціалізації**

| Групи | Успішність за підсумковим контролем (%) | | | | | | | | Абсолютна / якісна успішність (%) |
|------------------|---|------|---------|------|--------------|------|----------------|-----|--|
| | „відмінно” | | „добре” | | „задовільно” | | „незадовільно” | | |
| | Тести | МКР | Тести | МКР | Тести | МКР | Тести | МКР | |
| Експериментальні | 18,3 | 19,5 | 40,4 | 39,8 | 41,3 | 40,7 | – | – | 100 / 59,0 |
| $\sum_{оц}$ | 18,9 | | 40,1 | | 41,0 | | – | | |
| Контрольні | 6,9 | 8,1 | 39,0 | 35,3 | 50,9 | 53,4 | 3,2 | 3,2 | 96,8 / 44,65 |
| $\sum_{оц}$ | 7,5 | | 37,15 | | 52,15 | | 3,2 | | |

Дослідження підтвердило, що студенти експериментальних груп мали більш ґрунтовні та міцні знання (за абсолютним показником вищі на 3,2 %, за якісним – на 14,35 %) з навчальних дисциплін спеціалізації.

Контрольний етап педагогічного експерименту передбачав виконання студентами комплексних контрольних робіт. Експериментально перевірена ефективність запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Контрольний етап експерименту підтвердив проміжні результати оцінювання якості знань студентів з навчальних дисциплін спеціалізації та ефективність педагогічної технології художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнені результати оцінювання комплексних контрольних робіт

| Показники успішності | Експериментальні групи | Контрольні групи |
|----------------------|------------------------|------------------|
| Абсолютний | 100% | 96,8% |
| Якісний | 56,4% | 42,3% |

Крім дослідження якості знань студентів в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу, за 100-бальною шкалою оцінювався рівень сформованості практичних умінь і навичок розробки проектів (художньо-конструкторська підготовка), втілення їх у матеріалі (техніко-технологічна підготовка) та публічного захисту (комунікативна підготовка). Для цього розроблено відповідні критерії: 1) оцінювання процесу виконання художнього проекту (обсяг, повнота, правильність виконання етапів проекту; творча новизна, індивідуальний підхід, самостійність, завершеність, готовність до його сприйняття іншими; використання декоративних властивостей матеріалу; оригінальність і гармонійність форми й естетична довершеність орнаментальної композиції; відповідність оздоблення виробу функціональному призначенню, місцевим традиціям та сучасним соціокультурним тенденціям); 2) оцінювання процесу втілення проекту в матеріалі (дотримання технологічної послідовності, розмірної точності та якості виконання елементів і мотивів декору; правильність організації робочого місця, дотримання правил безпечної праці, бережливе ставлення до інструментів, обладнання й устаткування, економне витрачання матеріалів; раціональний розподіл норм часу на виконання роботи); 3) оцінювання публічного захисту художнього проекту і декоративно-ужиткового виробу (аргументованість вибору теми, обґрунтованість потреби, практичне спрямування проекту й значення виконаної роботи, обґрунтованість запропонованих підходів до художнього проекту та реальність його втілення в матеріалі, якість оформлення пояснювальної записки (портфоліо): відповідність стандартам вимогам, рубрикація і структура тексту, якість ескізів, технологічних карт, правильність

економічних розрахунків). Розроблені рівні творчої практичної підготовки студентів відповідно до: 1) критеріїв оцінювання процесу виконання художнього проекту та втілення його в матеріалі – початковий (0 – 20 балів), середній (21 – 36 балів), достатній (37 – 54 балів), високий (55 – 60 балів); 2) критеріїв оцінювання публічного захисту художнього проекту і декоративно-ужиткового виробу – початковий (0 – 10 балів), середній (11 – 19 балів), достатній (20 – 26 балів), високий (27 – 30 балів). Додаткові бали за інші види робіт (до 10 балів) виставлялися студентам за виступи з доповідями на студентських науково-практичних конференціях, підготовку етнографічних відеоматеріалів, повідомлень для засобів масової інформації, публікацію статей у фахових журналах, активну участь в організації майстер-класів, виставок творчих робіт, олімпіадах, конкурсах творчої майстерності, експедиціях, етнофестивалях тощо. На основі отриманих даних проведені аналіз й узагальнення результатів та виявлена динаміка рівнів творчої практичної підготовки студентів експериментальних і контрольних груп з проектування, виготовлення та захисту декоративно-ужиткових виробів (рис. 2).

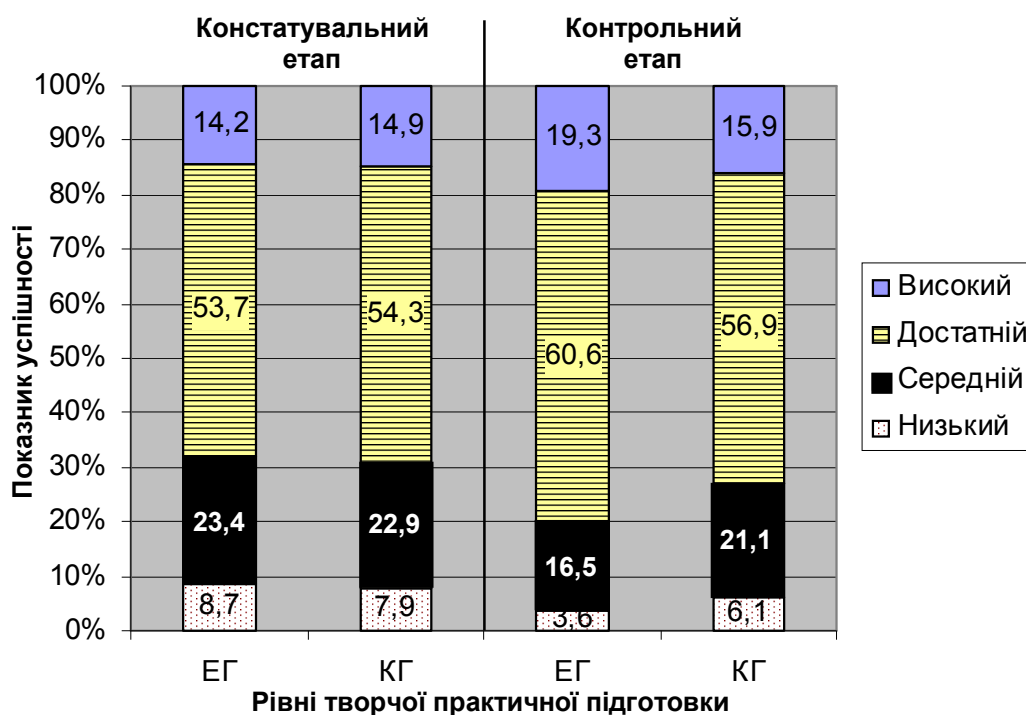


Рис. 2. Динаміка рівнів творчої практичної підготовки студентів експериментальних і контрольних груп на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Результати констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи засвідчили майже однакові показники рівнів сформованості спеціальних практичних умінь і навичок з виготовлення декоративно-ужиткових виробів у студентів експериментальних та контрольних груп. На проміжних стадіях формування етапу експерименту зафіксована позитивна динаміка зростання рівня творчої практичної підготовки студентів експериментальних груп, натомість у контрольних групах – це зростання було значно уповільненим. На контрольному етапі дослідження динаміка зростання високого

рівня сформованості творчих практичних умінь у студентів експериментальних груп становила 26,4 %, а достатнього – 11,3 %. Результати практичної підготовки студентів контрольних груп у галузі декоративно-ужиткового мистецтва були значно нижчими: динаміка зростання високого рівня – 6,3 %, достатнього – 4,6 %.

Експеримент підтвердив якісні зміни у характері художньо-трудової підготовки та вдвічі вищу динаміку зростання показника високого рівня розвитку творчих умінь і здібностей у студентів експериментальних груп. Причому констатовано зростання творчої активності та інтересу до виконання навчальних завдань творчого характеру. Дослідження також виявило збільшення кількості студентів експериментальних груп із високим рівнем національної вихованості, яке досягало на останньому курсі 79 – 83 %, натомість кількість студентів із низьким рівнем становила поодинокі випадки. Ці результати засвідчили ефективність впровадженої нами методики формування національної вихованості майбутніх учителів трудового навчання у процесі художньо-трудової підготовки.

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання здійснювалася, виходячи з того, що надійність і достовірність оцінки результатів експериментальних даних становить 95 %. Достовірність отриманих результатів перевірялася методами математичної статистики (використано критерій Стьюдента). Аналіз результатів експериментального дослідження дає підстави зробити висновок про ефективність реалізації педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми та отримані результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Ретроспективний аналіз, дослідження сучасного стану і тенденцій розвитку освітньої галузі „Технологія”, вивчення практики фахової підготовки вчителів трудового навчання, а також невизначеність стосовно призначення, моделей та наступності їхнього навчання на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях зумовили необхідність розробки змісту художньо-трудової підготовки цієї категорії педагогічних працівників, яка на підґрунті націокультурних надбань забезпечує становлення нової генерації вчителів, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітні завдання, спрямовані на творчий розвиток і самореалізацію особистості, задоволення її освітніх та соціокультурних потреб.

Сформульовані концептуальні засади підготовки сучасного вчителя трудового навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями „бакалавр” та „магістр” ґрунтуються на новій меті та завданнях освітньої галузі „Технологія”, модернізації й оновленні змісту традиційного трудового навчання з поступовою трансформацією у навчальний предмет, де поряд з трудовим вихованням, формуванням техніко-технологічних знань, практичних

умінь і навичок, важливе місце займає творча художньо-трудова діяльність у контексті відродження та подальшого розвитку національної культури.

Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів – це процес, що ґрунтується на гуманітарній, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій і технологічній освіті, забезпечує майбутньому вчителю трудового навчання не лише відповідний обсяг професійних знань та вмінь, а й мистецьку і технічну освіченість, що створює умови для творчого розвитку та формування національної самосвідомості, підвищує його конкурентоспроможність у соціальній і виробничій сферах.

2. Сутнісне розуміння національної культури як духовно-матеріального феномену та засобу розвитку особистості об'єктивно зумовило педагогічну доцільність розробки педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання, яка взаємопов'язує зміст, організаційні форми, методи навчання та засоби декоративно-ужиткового мистецтва. На основі педагогічної моделі, навчально-виховних завдань та вимог до побудови змісту розроблена структурно-логічна схема виробничих функцій, типові для цих функцій завдання діяльності та система вмінь, якостей і властивостей, якими мають володіти майбутні педагоги у галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

Виходячи із загальних вимог до побудови змісту навчальних дисциплін та враховуючи види діяльності, характерні для будь-якої вчительської спеціальності, а також специфічні для вчителя трудового навчання функції, розроблені теоретичні основи структурування і формування змісту навчальних дисциплін спеціалізації „Декоративно-ужиткове мистецтво”. На основі прогностичних позицій і структурно-функціонального підходу здійснене обґрунтування дидактичного співвідношення й оптимального поєднання фундаментальних та спеціальних фахових знань, проведений відбір фактичного матеріалу і створені навчальні програми, які пройшли широке обговорення й експертне оцінювання та впроваджені у навчальний процес ВПНЗ. Блоково-модульний спосіб розробки і структурування змісту спеціальних навчальних дисциплін уможливив їх систематизацію, сприяв науково-методичному узгодженню на основі міждисциплінарних і внутрішньодисциплінарних зв'язків, дозволив чітко визначити тезаурус знань, обсяг практичних умінь і навичок та впровадити рейтингове оцінювання рівня навчальних досягнень, забезпечив організацію самоосвітньої творчої діяльності студентів.

На основі закономірностей, принципів та вимог до змісту національного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва відібрані ефективні форми організації і методи проведення цієї роботи, виокремлені головні напрями національного виховання студентської молоді, які забезпечили глибоке засвоєння і використання студентською молоддю народних традицій, звичаїв та обрядів, ритуалів і свят, що їх супроводжують, гармонійне поєднання наукових, мистецьких і художньо-образних ідей та засобів формування у майбутніх учителів трудового навчання національної свідомості.

3. Підґрунтям художньо-трудової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання є творча самореалізація особистості. Дослідження виявило недостатню підготовку викладачів до формування творчої особистості майбутнього вчителя, зумовлену низьким рівнем знань педагогів про сутність, структуру, способи формування та методи діагностування рівня творчих умінь і здібностей, відсутністю у них інформації про якості студентів, які сприяють успішній творчій художньо-трудої діяльності.

Ефективність створення сприятливих умов для творчого розвитку студентів у художньо-трудої діяльності зумовлена: використанням індивідуальних психофізіологічних карт на кожного студента, аналіз яких дав змогу розробити перспективні програми творчого розвитку студентів; запровадженням системи навчальних завдань творчого характеру, за допомогою яких створювалися творчі ситуації, прямо чи опосередковано ставилися мета, завдання та вимоги до творчої художньо-трудої діяльності; чітким алгоритмом перебігу творчого процесу: 1) перші враження, творчі нагромадження і виникнення творчого задуму; 2) розробка художнього проекту декоративно-ужиткового виробу (нової форми, конструкції, моделі, оригінальної орнаментальної композиції тощо); 3) корекція і завершальне втілення художнього проекту в матеріалі та його публічний захист; систематичним та об'єктивним контролем за результатами творчої діяльності, а також взаємоконтролем учасників художньо-трудоого процесу.

4. Обґрунтована педагогічна технологія художньо-трудої підготовки студентів, основу якої складає проблемно-пошуковий метод навчання; підтверджена ефективність використання кредитно-модульної організації навчального процесу та проектно-технологічної діяльності, спрямованої на самостійний творчий пошук, випробуваних і виправданих часом традиційних й інноваційних методів, форм організації та засобів навчання, поетапної рейтингової системи контролю інтегрованих знань студентів та комплексних вмінь застосовувати їх у художньо-трудої і педагогічній діяльності.

Розроблена і впроваджена методика проектно-технологічної діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва містить організаційно-підготовчий, художньо-конструкторський, техніко-технологічний і завершальний етапи та передбачає виконання художнього проекту, втілення його в матеріалі і публічний захист.

5. Аналіз результатів констатувального і формувального етапів дослідження засвідчив ефективність педагогічної моделі художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Якість знань студентів експериментальних груп з навчальних дисциплін була вищою у межах 14 – 15 %, а динаміка зростання високого рівня практичної підготовки студентів експериментальних груп становила понад 26 %. Водночас динаміка зростання показника високого рівня розвитку у студентів творчих умінь і здібностей була майже вдвічі вищою, а щодо національної вихованості, то на останньому курсі високий рівень зафіксований у 83 % респондентів.

Доведено, що на рівень художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання впливають спеціально створені педагогічні умови та чітке дотримання етапів творчої проектно-технологічної діяльності студентів. Пропедевтична образотворча діяльність, поділ студентської групи на умовні мікрогрупи „живописців” і „графіків”, виконання навчальних завдань творчого характеру, використання інноваційних методів навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних і медіатехнологій, „матеріалізація” і пропагування творчих досягнень студентів, створення творчої атмосфери, об’єктивність і доброзичливість в оцінюванні результатів творчої художньо-трудової діяльності, взаємозв’язок аудиторної та позааудиторної форм організації навчально-виховного процесу, робота в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв, організація екскурсій, подорожей, етнографічних експедицій, зустрічей з народними майстрами, виставок студентських творчих робіт, участь у традиційних народних святах і етнофестивалях, науковий пошук у процесі підготовки курсових і магістерських робіт об’єктивно забезпечує розвиток творчої особистості та формування національної самосвідомості студента.

6. Проведене дослідження дає підставу сформулювати низку практичних рекомендацій, які можуть бути використані на таких рівнях: 1) фахових науково-методичних комісій Міністерства освіти і науки України для подальшої розробки галузевих стандартів підготовки вчителів трудового навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями „бакалавр” та „магістр”; 2) обласних інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників для подальшого вдосконалення художньо-трудової підготовки вчителів і керівників творчих мистецьких об’єднань, методики розвитку творчої особистості та національної вихованості учнів; 3) вищих педагогічних навчальних закладів для широкого впровадження системи художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, неперервності її подальшого розвитку і вдосконалення; 4) викладачів художніх і технічних дисциплін, методики викладання декоративно-ужиткового мистецтва, керівників педагогічних практик у реалізації ідей особистісно орієнтованого навчання і національного виховання, плануванні та керівництві творчою самостійною роботою студентів, використанні запропонованої педагогічної технології художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання в умовах ВПНЗ і засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими перспективними напрямками: теоретичне обґрунтування процесу розвитку творчої особистості вчителя в художньо-трудої діяльності; вивчення впливу духовної культури та національної самосвідомості педагога на формування відповідних якостей в учнів; організація культурно-просвітницької діяльності у галузі декоративно-ужиткового мистецтва; взаємодія ВПНЗ і загально-освітньої школи у професійному становленні майбутніх учителів трудового навчання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографія

1. Оршанський Л. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання : [монографія] / Леонід Володимирович Оршанський. – Дрогобич : Швидко Друк, 2008. – 278 с.

Підручники і навчально-методичні посібники

2. Оршанський Л. В. Галузевий стандарт вищої освіти. Спеціальність „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” напряму підготовки „Педагогічна освіта”. Проект / [Л.В. Оршанський, В.К. Сидоренко, Д.О. Тхоржевський та ін.]; під кер. Д.О. Тхоржевського. – К., 2000. – 140 с. (авт. : С. 58 – 68, 84 – 87, 113 – 122, 134 – 137).

3. Оршанський Л. В. Технологія художньої обробки деревини : [навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів] / Л.В. Оршанський, Р.Ф. Криванчик. – Дрогобич : Коло, 2001. – 228 с. : іл. (авт. 214 с. : р. 1 – 3, 6 – 9) (*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*).

4. Оршанський Л. В. Основи гуцульського художнього деревообробництва : [навч. посіб. для учнів та студ. ВНЗ I – III р.а.] / Л.В. Оршанський, П.В. Андріюк. – Косів : Писаний Камінь, 2002. – 236 с. : іл. (авт. 154 с. : р. 1, 3 – 7) (*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*).

5. Оршанський Л. В. Науково-методичний комплекс професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” та спеціалізації „Декоративно-ужиткове мистецтво” напряму підготовки „Освіта” / Л.В. Оршанський. – Дрогобич : НВЦ „Каменярь”, 2003. – 240 с.

6. Оршанський Л. В. Магістерська робота у педагогічних закладах освіти : [метод. посіб. для студ. спец. 8.010103 „Трудове навчання”] / Л.В. Оршанський, Ю.Ю. Скварок. – Дрогобич : НВЦ „Каменярь”, 2005. – 54 с. (авт. 48 с. : р. 3 – 10).

7. Оршанський Л. В. Технологія ручного художнього ткацтва : [навч. посіб. для студ.] / Л.В. Оршанський, Г.Л. Гром. – Дрогобич : НВЦ „Каменярь”, 2005. – 104 с. : іл. (авт. с. 83 : р. 1 – 3, 9).

8. Оршанський Л.В. Художні ремесла в школі : [навч.-метод. посіб. для студ.] / [Л.В. Оршанський, Л.В. Савка, Г.М. Мельник та ін.]; за заг. ред. Л.В. Оршанського. – Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2007. – 286 с. : іл. (авт. 72 с. : р. 1 – 2).

9. Оршанський Л.В. Професійна педагогіка. Курс лекцій : [навч. пос. для студ.] / Л.В. Оршанський. – Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2007. – 224 с.

10. Оршанський Л.В. Професійна дизайн-освіта : теорія і практика художньої обробки деревини : [метод. посіб.] / Л.В. Оршанський, В.К. Сидоренко, В.П. Тищенко. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 288 с. (авт. 91 с. : р. 3).

11. Оршанський Л.В. Золота скриня. Українські художні ремесла : [практ. посіб.] / [Л.В. Оршанський, Л.В. Савка, П.А. Зубрицький та ін.]; укл. Б.М. Терещук. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2007. – 176 с. : іл. (авт. : С. 93 – 114)

12. Оршанський Л.В. Традиційний український орнамент. Методика навчання : [навч.- метод. посіб.] / Л.В. Оршанський. – Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008. – 202 с. : іл. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України).

Статті у наукових фахових виданнях

13. Оршанський Л.В. Ретроспективний аналіз та сучасні проблеми підготовки молоді до художньо-трудової діяльності / Леонід Оршанський, Галина Мельник // Українська система виховання : проблеми, перспективи. Серія : „Педагогіка, етнопедagogіка”. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. 27. – С. 235 – 240. (авт. : С. 238 – 240).

14. Оршанський Л.В. Вплив декоративно-ужиткового мистецтва на розвиток особистості студента / Л.В. Оршанський // Зб. наук. праць : філософія, соціологія, психологія, педагогіка. – Івано-Франківськ : Вид. „Плай” Прикарпатського у-ту, 2000. – Вип. 5. – Ч. II. – С. 149 – 152.

15. Оршанський Л.В. Концептуальні підходи до оновлення змісту та впровадження інноваційних технологій у підготовці вчителя трудового навчання / Л.В. Оршанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – К. – Вінниця : ДОВ Вінниця, 2000. – Вип. 3. – С. 110 – 113.

16. Оршанський Л.В. Декоративно-ужиткове мистецтво як джерело виховання студентської молоді / Л.В. Оршанський // Вісник ЛДПУ : Педагогічні науки. – Луганськ, 2000. – № 1. – С. 188 – 192.

17. Оршанський Л.В. Ретроспективний аналіз вивчення художніх ремесел у навчальних закладах України / Л.В. Оршанський // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педуніверситету імені Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2000. – Вип. 2. – С. 184 – 193.

18. Оршанський Л.В. Розвиток особистості студента засобами декоративно-ужиткового мистецтва / Л.В. Оршанський // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2000. – Вип. 8. – С. 30 – 33.

19. Оршанський Л.В. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб формування художньо-естетичних цінностей студентів / Л.В. Оршанський // Діалог культур : Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. праць. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 262 – 271.

20. Оршанський Л.В. Методика розвитку творчих здібностей студентів у процесі занять декоративно-ужитковим мистецтвом / Л.В. Оршанський // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : НЕОТЕС, 2001. – Т. III. – Ч. 1. – С. 282 – 289.

21. Оршанський Л.В. Технологія виготовлення з деревини декоративно-ужиткових виробів інтер'єрного призначення / Л.В. Оршанський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 2 (21). – С. 54– 55; 2004. – № 1 (31). – С. 51 – 53.

22. Оршанський Л.В. Зміст і комп'ютерне забезпечення процесу навчання студентів декоративно-ужиткового мистецтва / Л.В. Оршанський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 2001. – № 3. – С. 22 – 27.

23. Оршанський Л.В. Українські народні ремесла : Різьблення деревини / Л.В. Оршанський, В.В. Моштук, Д.О. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 3 (22). – С. 27 – 36. (авт. : С. 30 – 36) ; – № 4 (23). – С. 17 – 20. (авт. : С. 17 – 19).

24. Оршанський Л.В. Педагогічні умови підвищення ефективності занять студентів декоративно-ужитковим мистецтвом / Л.В. Оршанський // Наукові записки : зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2001. – Вип. 41. – С. 184 – 186.

25. Оршанський Л.В. Вплив оновленого змісту педагогічної освіти на розвиток особистості студента / Л.В. Оршанський // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів : ЛНУ, 2001. – Вип. 15. – Ч. 2. – С. 38 – 45.

26. Оршанський Л.В. Науково-дослідна робота як засіб розвитку творчої активності майбутніх учителів / Л.В. Оршанський // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧДПУ, 2002. – № 12. – С. 6 – 8.

27. Оршанський Л.В. До проблеми виховання молоді у творчій праці / Л.В. Оршанський // Наукові записки. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця : РВВ ДП „Державна картографічна фабрика”, 2002. – Вип. 6. – С. 43 – 45.

28. Оршанський Л.В. Українські народні ремесла : Художня кераміка / Л.В. Оршанський, В.В. Моштук, Д.О.Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – № 4 (23). – С. 20 – 24. (авт.: С. 20 – 22) ; – 2002. – № 1 (24). – С. 21 – 31. (авт. : С. 25 – 31).

29. Оршанський Л.В. Державні стандарти базової і повної середньої освіти. Освітня галузь „Технологія”. Проект / В.М. Мадзігон, Л.В. Оршанський, В.К. Сидоренко та ін. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1 (27). – С. 11 – 14. (авт. : С. 13 – 14).

30. Оршанський Л.В. Педагогічні технології підготовки вчителя трудового навчання до викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі / Л.В. Оршанський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 2004. – № 3. – С. 64 – 68.

31. Оршанський Л.В. Використання ігрових методів при підготовці студентів з декоративно-ужиткового мистецтва / Л.В. Оршанський // Зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія : Педагогічні науки. – Полтава. – 2004. – № 3 (36). – С. 100 – 106.

32. Оршанський Л.В. Проектно-технологічна діяльність студентів у процесі виготовлення декоративно-ужиткових виробів та критерії її оцінювання / Л.В. Оршанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – К. – Вінниця : ТОВ фірма „Планер”, 2005. – Вип. 7. – С. 406 – 412.

33. Оршанський Л.В. Система модульного навчання та персональна модель управління художньо-трудовою діяльністю майбутніх учителів / Л.В. Оршанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – К. – Вінниця : ДОВ „Вінниця”, 2006. – Вип. 10. – С. 70 – 74.

34. Оршанський Л.В. Практика підготовки майбутніх учителів до викладання народних художніх ремесел у школі / Л.В. Оршанський // Молодь і ринок : [щомісячний науково-педагогічний журнал]. – 2006. – № 6 (21). – С. 24 – 28.

35. Оршанський Л.В. Ступенева освіта та проблема оновлення змісту підготовки вчителя трудового навчання / Л.В. Оршанський // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. 42. – С. 365 – 370.

36. Оршанський Л.В. На службі відродження культурних традицій української нації / Л.В. Оршанський // Молодь і ринок : [щомісячний науково-педагогічний журнал]. – 2007. – № 1 – 2 (24 – 25). – С. 60 – 63.

37. Оршанський Л.В. Шлях до успіху – творчість / Л.В. Оршанський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 2 (48). – С. 6 – 9.

38. Оршанський Л.В. Народне декоративно-ужиткового мистецтво як важливий чинник формування у студентів національної самосвідомості / Л.В. Оршанський // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧДПУ, 2007. – Вип. 45. – С. 174 – 180.

39. Оршанський Л.В. Структурна модель ступеневої підготовки сучасного вчителя трудового навчання / Л.В. Оршанський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 2007. – № 8. – С. 36 – 40.

40. Оршанський Л.В. Концептуальні засади та модель художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання / Л.В. Оршанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць. – К. – Вінниця : ДОВ „Вінниця”, 2008. – Вип. 16. – С. 421 – 426.

41. Оршанський Л.В. Використання інтерактивних технологій у процесі художньо-трудової підготовки студентів / Л.В. Оршанський // Проблеми трудової і професійної підготовки : наук.-метод. зб. – Слов'янськ : СДПУ, 2008. – Вип. 13. – С. 23 – 28.

42. Оршанський Л.В. Реалізація педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання / Л.В. Оршанський // Наукові записки : зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К. : НПУ, 2008. – Вип. 13. – С. 84 – 93.

43. Оршанський Л.В. Результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічної моделі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання / Л.В. Оршанський // Молодь і ринок : [щомісячний науково-педагогічний журнал]. – 2008. – № 10 (45). – С. 19 – 23.

Статті та тези у збірниках матеріалів конференцій

44. Оршанський Л.В. Художественный производительный труд учащихся в межшкольных учебно-производственных мастерских : материалы Всеукр. межвузовского семинара-совещания. [Организация и содержание производительного труда учащейся и студенческой молодежи в условиях перехода к рыночным отношениям], (Кривой Рог, 12 – 14 мая 1992 г.) / МОУ, Криворож. гос. пед. ин-т. – Кривой Рог : КГПИ, 1992. – С. 110 – 111.

45. Оршанський Л.В. Комплексні критерії формування змісту гурткових занять народними художніми промислами / Л.В. Оршанський, П.А. Зубрицький : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [Розвиток технічної і прикладної творчості молоді та фізико-технічного експерименту], (3 – 4 березня 1993 р.) / МОУ, Рівн. держ. пед. ін-т. – Рівне : РДПІ, РОІУВ, 1993. – Ч. II. – С. 52 – 53. (авт. : С. 52).

46. Оршанський Л.В. З досвіду побудови змісту навчання студентів на спеціальності „Праця і прикладна творчість” : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [Удосконалення підготовки вчителя праці в сучасних умовах], (19 – 21 жовтня 1994 р.) / МОУ, Бердян. держ. пед. ін-т ім. П.Д. Осипенко, // Вісник БДПІ. – Бердянськ, 1994. – С. 19 – 21.

47. Оршанський Л.В. Нові підходи до змісту підготовки майбутніх вчителів праці в педвузі / Л.В. Оршанський, М.П. Кот : матеріали міжнар. наук. - практич. конф. [Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі „Школа – ПТУ – ВНЗ”], (22 – 24 травня 1996 р.) / МОУ, Вінницьк. держ. пед. ін-т. – Вінниця, 1996. – С. 314 – 316. (авт. : С. 315 – 316).

48. Оршанський Л.В. Вплив народного декоративно-прикладного мистецтва на формування творчої особистості учня / Л.В. Оршанський, Г.М. Мельник : матеріали Всеукраїнської наук. - практич. конф. [Виховання національної самосвідомості у школярів], (8 – 9 жовтня 1996 р.) / МОУ, Укр. держ. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1996. – С. 127 – 129. (авт. : С. 128 – 129).

49. Оршанський Л.В. Формування здатності студентів до самоконтролю у процесі художньо-трудової діяльності : зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук. семінару. [Гуманітарна освіта України на межі століть], (2 – 3 жовтня 2000 р.) / МОН України, Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич : Відродження, 2001. – Вип. 4. – С. 149 – 160.

50. Оршанський Л.В. Проблеми та перспективи виховання студентської молоді в національній системі освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [Реклама і дизайн XXI сторіччя : освіта, культура, економіка], (18 – 20 вересня 2001 р.) / Ін-т підприємн., права і реклами. – К. : ІППР, 2001. – Вип. 2. – С. 50 – 51.

51. Оршанський Л.В. Педагогічні технології підготовки студентів до викладання декоративно-ужиткового мистецтва в школі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [Сучасні освітні технології та напрямки підготовки майбутнього вчителя трудового навчання], (8 – 9 жовтня 2003 р.) / МОН України, Полт. держ. пед. ун-т ім. М.В. Остроградського. – Полтава : ПДПУ імені В.Г.Короленка, 2003. – С. 201 – 205.

52. Оршанський Л.В. Науковий і національний компоненти в змісті професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [Трудова підготовка у III тисячолітті : зміст і технології], (21 – 22 травня 2004 р.) / МОН України, Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – С. 33 – 37.

53. Оршанський Л.В. Технології контролю й оцінювання результатів навчальної художньо-трудової діяльності студентів: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. [Дидактика професійної школи], (19 – 21 жовтня 2005 р.) / МОН України, Хмельн. нац. ун-т. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – Вип. 3. – С. 137 – 141.

54. Оршанський Л.В. Практика використання декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання : матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Актуальні проблеми і перспективи трудової підготовки молоді], (19 – 20 жовтня 2007 р.) / МОН України, Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2007. – С. 25 – 28.

55. Оршанський Л.В. Метод проектів як інтерактивна технологія підготовки майбутнього вчителя трудового навчання : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. [Інноваційні технології в професійній підготовці вчителя трудового навчання : проблеми теорії і практики (присвячена пам'яті акад. Д.О. Тхоржевського)], (12 – 14 квітня 2007 р.) / МОН України, Полт. держ. пед. ун-т ім. М.В. Остроградського. – Полтава : ПДПУ, 2007. – Вип. 2. – С. 152 – 157.

56. Оршанський Л.В. Художественно-трудова підготовка учителів в сфері етнодизайна / Л.В. Оршанський, Ю.Ю. Скварок : матер. XVII междунар. научно-практ. конф. [Управление в социальных и экономических системах], (4 – 6 июня 2008 г.). – Минск : Изд-во МИУ, 2008. – С. 19 – 20. (авт. : С. 19).

Публікації в інших виданнях

57. Оршанський Л.В. Незглибиме творче ремесло : [наук.-попул. видання] / Л.В. Оршанський, Г.Л. Ліщинська-Кравець. – Дрогобич : Коло, 2001. – 48 с. : іл. (авт. : С. 3 – 33).

58. Оршанський Л.В. Життя в кольорах живописних : Нарис з історії кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну / Л.В. Оршанський, Ліщинська-Г.Л. Кравець, Г.М. Мельник. – Дрогобич : Коло, 2006. – 32 с. : іл. (авт. : С. 3 – 12).

59. Оршанський Л.В. Традиції навчання майбутніх учителів мистецтву народних художніх ремесел : досвід кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну Дрогобицького педуніверситету / Л.В. Оршанський // Бойківщина : [наук. збірник]. – Дрогобич : НКТ „Бойківщина” ; Коло, 2007. – Т. 3. – С. 644 – 658.

60. Оршанський Л.В. Декоративно-ужиткове мистецтво та етнодизайн – традиції і сучасність у художньо-трудої підготовці майбутніх учителів трудового навчання /Л.В. Оршанський // Инновационные образовательные технологии. Рубрика : Педагогика и стратегия обучения : [науч. журнал]. – Минск, 2008. – № 1. – С. 77 – 82.

АНОТАЦІЇ

Оршанський Л. В. Теоретико-методичні засади художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертаційному дослідженні вперше теоретично обґрунтована й експериментально апробована модель художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Розкриті особливості цієї підготовки з урахуванням сучасного стану і тенденцій модернізації професійної педагогічної освіти, визначені закономірності, принципи і концептуальні засади художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання. З використанням структурно-функціонального методу визначені структура та відібраний зміст художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Апробована педагогічна технологія художньо-трудої підготовки студентів, яка ґрунтується на проблемно-пошуковому методі навчання та використанні кредитно-модульної організації навчального процесу. Підтверджена ефективність проектно-технологічної діяльності, традиційних та інноваційних методів, форм організації і засобів навчання, творчого розвитку та формування національної самосвідомості студентів. Запропоновані критерії і показники художньо-трудої підготовки майбутніх учителів та методика діагностики її рівнів.

Ключові слова: художньо-трудова підготовка, творча художньо-трудова діяльність, структурно-логічна схема виробничих функцій, зміст і науково-методичне забезпечення, педагогічна модель і технологія художньо-трудової підготовки вчителів трудового навчання.

Оршанский Л. В. Теоретико-методические основы художественно-трудо­вой подготовки будущих учителей трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2009.

Диссертация содержит результаты теоретических исследований художественно-трудо­вой подготовки учителей трудового обучения в высших педагогических учебных заведениях Украины. В диссертационном исследовании впервые дано теоретическое обоснование и проведена экспериментальная апробация модели художественно-трудо­вой подготовки студентов. Обоснованы методологические подходы исследования. При использовании структурно-функционального метода определена структура и содержание художественно-трудо­вой подготовки будущих учителей трудового обучения.

Раскрыты особенности этой подготовки с учетом современного состояния и тенденций модернизации профессионального педагогического образования, определены закономерности и принципы, на которых зиждется педагогическая модель художественно-трудо­вой подготовки будущих учителей трудового обучения. Основываясь на этой модели, а также на учебно-воспитательных задачах и требованиях к построению содержания, разработаны структурно-логическая схема производственных функций, соответствующие задания, система умений и качеств для будущих педагогов в области декоративно-прикладного искусства.

В исследовании художественно-трудо­вая подготовка рассматривается как процесс, который основывается на гуманитарном, психолого-педагогическом, искусствоведческом и технологическом образовании, обеспечивает будущему учителю трудового обучения не только соответствующий объем профессиональных знаний и умений, но и художественную и техническую образованность, создает условия для творческого развития и формирования национального самосознания, повышает его конкурентоспособность в социальной и производственной сферах.

Исходя из общих требований к построению содержания учебных дисциплин и учитывая виды деятельности, характерные для учительской специальности, а также специфические для учителя трудового обучения профессиональные функции, разработаны теоретические основы структурирования и формирования содержания учебных дисциплин специализации „Декоративно-прикладное искусство”.

На основе закономерностей, принципов и требований к содержанию национального воспитания посредством декоративно-прикладного искусства отобраны эффективные формы организации и методы проведения этой работы, определены главные направления, обеспечивающие глубокое освоение и использование студентами народных традиций, обычаев, сопутствующих им обрядов, ритуалов и праздников, гармоничную взаимосвязь научных, художественно-образных идей и средств формирования у будущих учителей трудового обучения национального самосознания.

Основой художественно-трудоу подготовки будущего учителя трудового обучения является творческая самореализация личности. Эффективность создания благоприятных условий для творческого развития студентов в художественно-трудоу деятельности обусловлена: использованием индивидуальных психофизиологических карт на каждого студента, анализ которых способствовал созданию перспективных программ творческого развития студентов; внедрением системы учебных заданий творческого характера; четким алгоритмом развития творческого процесса: 1) первые впечатления и возникновение творческого замысла; 2) разработка художественного проекта декоративного изделия (новой формы, конструкции, модели, оригинальной орнаментальной композиции); 3) коррекция и окончательное изготовление изделия в материале, а также его публичная защита.

Определена и апробирована педагогическая технология художественно-трудоу подготовки студентов, в основе которой лежит методика проблемно-поискового обучения. Подтверждена эффективность использования кредитно-модульной организации учебного процесса, проектно-технологической деятельности, направленной на самостоятельный творческий поиск, традиционных и инновационных методов, форм организации и средств обучения, поэтапной рейтинговой системы контроля теоретических знаний студентов и умения их использовать в художественно-трудоу и педагогической деятельности. Доказано, что на уровень художественно-трудоу подготовки будущих учителей трудового обучения влияют специально созданные педагогические условия, четкая организация этапов творческого процесса, систематический, объективный контроль результатов со стороны преподавателей и взаимный контроль участников художественно-трудоу деятельности.

Предложены критерии и показатели творческой художественно-трудоу подготовки и методика диагностики ее уровней. Результаты формирующего эксперимента подтвердили эффективность разработанной педагогической модели художественно-трудоу подготовки, влияние ее компонентов на развитие творческой личности, формирование национального самосознания, повышение уровня интегрированных знаний и комплексных умений, профессиональное становление будущего учителя трудового обучения.

Ключевые слова: художественно-трудоу подготовка, творческая художественно-трудоу деятельность, структурно-логическая схема производственных функций,

содержание и научно-методическое обеспечение, педагогическая модель и технология художественно-трудовой подготовки учителей трудового обучения.

Orshanski L. Theoretical-methodical principles of art and work training of future labour education teachers. – The manuscript.

The Doctor of Pedagogy degree dissertation at the specialty 13.00.04 – Professional Education Theory and Methods. – The M.P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2009.

The thesis investigation is devoted to solving the problem of theoretical and methodic principles of art and work training of future teachers of labour education. The peculiarities of the training taking into consideration the present state and tendencies of modernization of professional pedagogical education have been revealed. There have been established the objective laws, principles and conceptual foundation which became the basis for working out a pedagogical model of art and work training of future labour education teachers. On the basis of the pedagogical model, instructional and educational tasks and demands to make up the content there have been worked out a structurally logical scheme of production functions typical of these functions tasks of activities and system of skills, qualities and characteristics to be mastered by the future teachers in the field of decorative-applied art.

The importance and place of educational subjects referring to the specialization „The decorative-applied art” in art and work training of labour education teachers have been revealed and on that basis there has been done the selection of their content and the curricula have been written and implemented into the study process at the pedagogical educational establishments.

The pedagogical technology of art and work training of students has been elaborated whose basis is the problematic-inquiring method of education; the effectiveness of using the credit-module organization of education, project-technological activities directed to an independent creative investigation, traditional and innovative methods, forms and means of education, creative development and national education of students, a step-by-step rating control system of their study gains in art, work and pedagogical activities have been proved correct.

Key words: art and work training, creative art and work activity, structurally logical scheme of production functions, content and scientific and methodological provision, pedagogical model and technology of art and work training of labour education teachers.